

บทที่ 3

แบบเรียนสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 4

1. สภาพการจัดการศึกษา

ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นระยะเวลาสั้นมาก คือ 15 ปี (พ.ศ. 2310–2325) และบ้านเมืองก็ยังอยู่ในระหว่างเสื่อมโทรมจากสงครามกับพม่า ฉะนั้นสภาพการศึกษาของประชาชนคงไม่ได้ฟื้นฟูเท่าที่ควร วัดก็ยังคงเป็นสถานศึกษาที่สำคัญสำหรับประชาชนเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา

ครั้นรัชสมัย ร.1 และ ร.2 บ้านเมืองสงบสุขมากขึ้น ได้มีการฟื้นฟูสรรพวิทยาการต่าง ๆ ที่สูญหายไปสมัยเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 และได้มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตมากขึ้นทั้งฝ่ายวัดและฝ่ายราชสำนัก จึงพบว่าได้มีการรวบรวมชำระ แต่งซ่อมเสริมวรรณกรรมต่าง ๆ มากมาย เช่น ชำระรวบรวมไตรปิฎก และชำระกฎหมายที่เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง รวมทั้งวรรณกรรมสำคัญ ๆ เช่น ราชธานีสามก๊ก บทละครเรื่องรามเกียรติ์ บทละครเรื่องอิเหนา บทละครเรื่องอุณรุท และบทละครเรื่องสังข์ทอง ฯลฯ (ในรัชสมัย ร.2 ได้มีวรรณกรรมประเภทบทละครจำนวนมาก) ซึ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าประชาชนได้มีการศึกษาเล่าเรียนดีขึ้น และคงมีสำนักเรียนที่มีชื่อเสียงมากขึ้นทั้งในราชสำนักและตามวัดต่าง ๆ อีกประการหนึ่งน่าจะมีแบบเรียนที่เหมาะสมแก่การศึกษาเล่าเรียนในชั้นมูลฐาน จึงมีส่วนให้สร้างนักปราชญ์ขึ้นมามากมายในระยะเวลาอันรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตามผลงานทางด้านวรรณกรรมในสมัยนี้มักจะเป็นผลงานของนักปราชญ์ในราชสำนักมากกว่าประชาชนทั่วไป ส่วนวิธีการจัดการศึกษาเล่าเรียนนั้น ยังไม่อาจจะสรุปได้ว่าการพัฒนาดีขึ้นกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือยังอยู่ในลักษณะวัดเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนเฉพาะกุลบุตรกุลธิดาที่สนใจหรือใฝ่ใจที่จะศึกษาเล่าเรียน แต่การที่มีแบบเรียนที่เหมาะสมแก่การศึกษาเล่าเรียนภาษาไทย เช่น ประถม ก.กา และ ประถม ก.กา หัดอ่าน ย่อมทำให้กุลบุตรกุลธิดาเรียนรู้การเขียนการอ่านได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

ต่อมาสมัย ร.3 การจัดการศึกษายังคงอยู่ในรูปแบบเดิม คือ รัชยังมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาแก่ประชาชน ครั้นเมื่อได้มีการบูรณะวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ร.3 ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นแหล่งความรู้ทั่วไปสำหรับประชาชน จึงโปรดเกล้าฯ ให้จารึกบทกวีนิพนธ์และตำราแพทย์แผนโบราณของไทย ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้ประชาชนไปในการศึกษาล่าเรียนเพื่อที่จะได้มาศึกษาความรู้เพิ่มเติมจากสรรพวิทยากรที่จารึกไว้เหล่านั้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งวิชาการที่ประชาชนทั่วไปอาจจะแสวงหาได้ด้วยตนเอง เพราะเหตุว่าในสมัยนั้นคนไทยมักจะเปิดบังความรู้กันอยู่โดยทั่วไป การที่นำวิทยากรต่าง ๆ มาจารึกไว้ในที่เปิดเผยนี้ ทำให้ประชาชนเริ่มเห็นประโยชน์ที่จะศึกษาล่าเรียนเพื่ออ่านเขียนหนังสือได้

รัชสมัย ร.4 เริ่มเห็นความสำคัญในการศึกษาภาษาต่างประเทศ ซึ่งเป็นผลมาจากสมัย ร.2 ตอนปลาย พ.ศ. 2365 บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษอยากจะขยายการค้าขายมาถึงกรุงเทพมหานคร มาควิส เฮสติงส์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียให้ จอห์น ครอบเฟด เป็นทูตเข้ามาเจรจาการสนทนากันในสมัยนั้นยากมากต้องแปลผ่านล่าม 2 ครั้ง คือ อังกฤษเป็นมลายู มลายูเป็นไทย ฉะนั้นเจ้าชายไทยเริ่มเห็นความสำคัญในการรู้ภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะ ร.4 สามารถเรียนรู้ภาษาอังกฤษสมัยที่ทรงผนวชอยู่ (สมัย ร.3) ครั้นเมื่อพระองค์ (ร.4) ขึ้นเสวยราชสมบัติ (พ.ศ. 2394-2411) พระองค์ได้จ้างหม่อม แอนนา เลียวโนเวนส์ มาสอนภาษาอังกฤษแก่ราชโอรสและราชธิดาในราชสำนักเมื่อ พ.ศ. 2405 แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาของประชาชนก็ยังคงอยู่ในสภาพเดิม คือวัดเป็นผู้จัดการศึกษาตามสภาพที่อำนวยและยังไม่เห็นถึงการพัฒนาการศึกษาที่ดีขึ้นจากสมัยก่อน ๆ ส่วนหม่อมสอนศาสนาคริสต์กลุ่มแบบติสได้จัดโรงเรียนมิชชันนารีขึ้นมา ได้รับความสนใจจากชาวไทยพอสมควร (ดังกล่าวแล้วในบทที่ 2) แต่อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาของกลุ่มสอนศาสนาคริสต์นี้ เป็นผลให้เกิดการพัฒนาการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 และเป็นการพัฒนาการศึกษาของไทยเข้าสู่ระบบโรงเรียน

ในการเรียนการสอนในระยะสมัยกรุงธนบุรีถึงกรุงเทพฯ ตอนต้น (ร.1-ร.4) นอกจากจะใช้จินดามณีฉบับพระโหราธิบดี และจินดามณีฉบับสมัยพระเจ้าบรมโกศ แล้ว ปรากฏว่าได้มีหนังสือแบบเรียนอื่นๆ เพิ่มขึ้นอีกหลายเล่ม ซึ่งในมาตราที่ 6 ของหนังสือโบราณศึกษาบอกไว้ว่า แบบเรียนที่ศึกษากันในสมัยโบราณ (หมายถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์) มี 5 เล่ม คือ ประถม ก.กา (และประถม ก.กาหัดอ่าน) สุบินทกุมาร ประถมมลา ประถมจินดามณีเล่ม 1 (คือฉบับพระโหราธิบดี) ประถมจินดามณีเล่ม 2 (ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิท)

หนังสือที่กล่าวข้างต้นนี้ นักเรียนจะต้องเรียนเป็นขั้นๆ ไป เริ่มต้นด้วยประถม ก.กา ก่อนแล้วจึงจะอ่านสุบินทกุมาร และเรียนประถมมลา ต่อจากนั้นจึงเรียนจินดามณี เล่ม 1

จินตามณีเล่ม 2 และหนังสืออ่านประกอบ แต่ก่อนที่จะเรียนหนังสือต่าง ๆ นั้น ครูจะต้องสอนให้อ่านบนกระดานดำและหัดเขียนตามตัวอย่างก่อน เรียกว่าเรียน นโม ก.จ. ในขั้นนี้ไม่ต้องมีหนังสือเรียน⁽¹⁾

นอกจากนี้ยังอาจจะมีหนังสืออื่น ๆ อ่านประกอบอีก โดยเฉพาะ กาพย์พระไชยสุริยา และหนังสือกลอนสวดอื่น ๆ เพื่อเป็นการทบทวนฝึกฝนการอ่านและได้รับความเพลิดเพลินไปด้วย ส่วนในหนังสือโบราณศึกษาได้กล่าวไว้ว่า หนังสืออ่านประกอบเพื่อให้นักเรียนอ่านหนังสือได้คล่องอีกหลายเล่มเช่น เสือโค จันทโครพ อนิรุท สมุทโฆษ เพชรมงกุฏ สังข์ทอง กากี พระยา-ฉันทันต์ สวัสดิรักษา และอื่น ๆ ⁽²⁾

2. ประถม ก กา : วิเคราะห์เนื้อหา

2.1 สมัยประพันธ์ หนังสือประถม ก.กา นี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าผู้ใดแต่ง และแต่งขึ้นในสมัยใด ตามที่ปรากฏในหนังสือประวัติกระทรวงศึกษาธิการว่า “แบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกก็คือหนังสือจินตามณี.....แบบเรียนเล่มถัดมาก็คือ ประถม ก.กา.....แบบเรียนเล่มที่ 3 ก็คือประถมมาลา”⁽³⁾ สมัยการประพันธ์หนังสือประถม ก.กา นั้นพระวรวงศ์วิสิฐเสนอว่า “แบบเรียนประถม ก.กา เป็นหนังสือแบบเรียนในสมัยรัชกาล ที่ 1 ถึงที่ 5 เล่าเรียนกันก่อนมีแบบเรียนมูลบทบรรพกิจ เข้าใจว่าการเรียนเขียนอ่านด้วยแบบเรียนเช่นนี้น่าจะสืบเนื่องมาจากยุคท้ายของกรุงศรีอยุธยา คือแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์”⁽⁴⁾ อีกประการหนึ่งหนังสือที่ใช้ควบคู่กับหนังสือประถม ก.กา ก็คือหนังสือประถม ก.กาหัดอ่าน ซึ่งประพันธ์เป็นกาพย์ทั้งเล่ม และกาพย์เป็นคำประพันธ์ที่นิยมกันมากสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ฉะนั้นจึงน่าจะเชื่อได้ว่าหนังสือประถม ก.กา และประถม ก.กาหัดอ่านนี้คงจะมีมาแล้วสมัยตอนปลายอยุธยา และได้ใช้สืบทอดมาในสมัยต้นกรุงเทพฯ ถึงแม้ว่าจะได้มีแบบเรียนเล่มอื่น ๆ เพิ่มขึ้นแต่ก็ยังนิยมใช้แบบเรียนเล่มนี้อยู่

ส่วนในความตอนท้ายหนังสือประถม ก.กา เข้าใจว่าได้มีการคัดลอกเพิ่มเติมภายหลังจากที่มีชาวตะวันตกเข้ามาอยู่ในเมืองไทยเป็นจำนวนมาก และสนใจศึกษาภาษาไทย จึงมีการเขียนเพิ่มเติม และบอกไว้ว่า “อันแห่งอักษรเป็นห้าจำพวกเช่นว่ามานี้ ไม่สู้เป็นสำคัญนักแก่

(1) ศ.เบญจวรรณ สุนทรางกูร, การวิเคราะห์แบบเรียนไทย, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2525) หน้า 12

(2) กรมศิลปากร, โบราณศึกษา, (โรงพิมพ์สามมิตร, 2515) หน้า 25

(3) กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507, (โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507) หน้า 19.

(4) พระวรวงศ์วิสิฐ, วรรณคดีไทย, (โรงพิมพ์มหาชาติไทย 2502) หน้า 120-121.

กฤษณะที่เป็นไทย แต่จำพวกคนมาแต่คนอกผู้เป็นนักปราชญ์ชอบเรียนภาษาไทยละเอียด เขาเห็นสมควรจะแบ่งอักษรไทยเช่นว่านี้ เราจึงแบ่งตามใจเขา จะได้เป็นประโยชน์แก่ฝรั่งบ้าง ฯ⁽⁵⁾

2.2 การเรียบเรียง เรียบเรียงเป็นร้อยแก้วเกือบทั้งสิ้น มีแทรกกาพย์ยานี ๓๒ และสุรางคนางค์เล็กน้อยตอนทบทวนตามแม่สะกดต่างๆ เนื้อหาทั้งหมดเป็นแบบฝึกหัดการอ่านและเขียน มีอธิบายหลักเกณฑ์การเขียนอยู่เล็กน้อยตอนท้ายเรื่อง แสดงให้เห็นว่าผู้เรียบเรียงมีวัตถุประสงค์ที่จะให้เป็นแบบเรียนสำหรับเด็กเริ่มหัดอ่านหนังสือ ตามแบบที่เราเรียกว่าเรียน “นโม ก.ข.” ซึ่งสมัยก่อนที่จะมีแบบเรียนประถม ก.กา พระภิกษุผู้สอนต้องเขียน นโม ก.ข. นี้ใส่กระดานดำ เพื่อให้เด็กท่องจำให้แม่นยำ และจำตัวพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ได้ ตลอดจนสอนวิธีอ่านและผันเสียงวรรณยุกต์

หนังสือประถม ก.กา ไม่มีการไหว้ครู หรือประณามพจน์ ตามธรรมเนียมการประพันธ์ของไทย เริ่มต้นด้วย พยัญชนะ 44 ตัว สระ 15 ตัว (ให้ดูรายละเอียดตอนต่อไป)

2.3 เนื้อหาในหนังสือประถม ก.กา อาจจะแบ่งเป็นตอนๆ ได้ ดังนี้

2.3.1 การแจกตัวสะกดแม่ต่าง ๆ ตั้งแต่แม่ ก.กา จนถึง เกย และในแต่ละตอนจะมีกาพย์แทรกอยู่ซึ่งจะนำคำในแม่สะกดนั้น ๆ มาผูกเป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์ เป็นการให้นักเรียนได้ฝึกฝนการอ่านเป็นคำ หรือเป็นประโยค และสนุกสนานกับการคล้องจองด้วย ดังนี้

1) แม่ ก.กา แจกอักษรตั้งแต่ ก-ฮ โดยประสมกับสระ 15 เสียง ดังนี้

ก กา กิ กี่ กี้ กึ กู เก แก ไก โก โท เกา คำ กะ

ข ขา ขิ ขี่ ขี้ ขุ ขู เข แห ไข โข เขา ข่า ขะ

ฯลฯ

ฮ ฮา ฮิ ฮี่ ฮี้ ฮึ ฮู เฮ แห ไฮ โห โฮ เขา ฮ่า ฮะ

แทรกกาพย์ยานีเรื่อง ก. ข. ก.กา ดังนี้

๐ ก ข แล ก กา

ให้อุส่าห์จำไว้ดี

ทำแต่ ก.กานี้

มิได้มีอะไรคะ

๐ ใครใครให้อุส่าห์

เล่า ก กาจำไว้นะ

ให้ดีมีมานะ

จำได้จะให้ต่อไป

๐ แม่ไก่อยู่ในตะกร้า

ไข่ไข่มาสี่ห้าใบ

อีแม่ไก่ไล่ตีกา

อีแม่ไก่ไล่ตีกา

(5) กรมศิลปากร, ประถม ก.กาฯ แบบเรียนหนังสือไทย, (ศิลปาบรรณาการ, 2513) หน้า 57.

- หม่าใหญ่ก็ไล่เห่า
- ปูแสมแลปูนา
- เต่านาและเต่าดำ
- ปลาทุอยู่ทะเล
- ซ้อเขาเบาราคา
- ก กา ว่าเท่านั้น

หมูในเล้าแลดูหมา
 กะปุม้าปุทะเล
 อยู่ในน้ำกะจระเข้
 ปลาจี่เหรไม่สู้ดี
 ปลาจี่ขำใช้ผู้ดี
 ดูต่อไปมีใน กก ๆ.

จบเรื่อง ก.กา แล.

2) แม่ กก ในแม่ กก ก็แจกอักษรตั้งแต่ ก - ฮ เช่นเดียวกันตั้งแต่สระใช้ไม่ตรงกัน อยู่หลายตัว แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนต้องการให้เห็นรูปสระทุกตัว จึงใช้สลับกัน ดังนี้

กก กัก กาก กิก กี้ก กี้ก กี้ก กุก กูก เกก แกก โกก กอก กวก เกียก เกือก เกิก
 ขก ขัก ขาก ขิก ขี้ก ขี้ก ขี้ก ขุก ขูก เขก แยก โขก ขอก ขวก เขียก เขือก เขิก

ฯลฯ

ฮก ฮัก ฮาก ฮิก ฮี้ก ฮี้ก ฮี้ก ฮุก ฮูก เฮก แหก โหก ฮอก ฮวก เฮียก เฮือก เฮิก

แทรกกาพย์ยานี แม่ กก

- ที่นี้จะว่า กก
- ว่าให้ลูกลูกเด็ก ๆ
- นกแสดนกกระสา
- น้ำมากแลน้ำฤก
- ปลาอุกปลาตุกตัก
- ซักเสเอาเชือกลาก
- ปลุกก็ไว้ทอหูก
- ไม้แตกให้ใส่ปลอก
- จีกรอกดอกโศกสัก
- รักษาให้เบาทุกซ์

มีชื่อนกกระจอกเล็ก
 อย่าโหยกเหยกอุสำหั้นึก
 แกรก ๆ มาเวลาดึก
 แลน้ำหมึกแลน้ำหมาก
 แลปีกหลักแลครกสาก
 จะผูกจากให้จักตอก
 ลูกมะดุกลูกมะกอก
 ไม้กระบอกแลดอกบูก
 มีโรคนักมักแตกจุก
 ได้มีสุขสนุกนุก

ฯลฯ

- ดูราลูกทารก
- จำไว้ให้อุสำหั้นึก

นี่แล กก กะ ก กา
 ที่นี้หนา จะว่า กง. ๆ

3) แม่ กง แจกตัวสะกดแม่กงเริ่มต้นด้วย ก. จนถึง ฮ. ส่วนสระนั้นใช้ตามแบบแม่ กก. ดังนี้ กง กัง กาง กิง กิ่ง กี้ก กี้ก กี้ก กุง กูก เกง แกง โกง กอง กวง เกียง เกือก เกิง

ขง ข้ง ขาง จิง จ้ง จิ่ง จึ้ง ขุง ขุขง เหวง แหวง โขง ของ ขวง เขียง เขื่อง เขิง

๑๗๑

ซง ฮัง ฮาง ฮิง ฮ้ง ฮิ่ง ฮึ้ง ฮุขง ฮุขง เหวง แหวง โฮง ฮอง ฮวง เฮียง เฮื่อง เฮิง

แทรกกาพย์ยานี แม่ กง กาพย์แม่ กง นี้มีความไพเราะในเชิงสัมผัส และจังหวะลีลาดี จึงได้นำมารวบรวมอยู่ในหนังสือแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในปัจจุบันด้วย ดังนี้

๐ เรื่อง กง ดูจงแจ้ง	ลูกมะแว้งแดงฟักทอง
ลูกตำลึงแลหนึ่งสอง	ไม้กระบองตีกระบุง
๐ กระจ่างโถ่งอ่างไห	ทองแท่งใหญ่ใส่เงินดูง
ขุขงหนักต้องกางมุ้ง	ไปเมืองกรุงรุ่งพรั่งนี้
๐ หลังโถ่งนึ่งของของ	เรียกพวกพ้องแลน่องพี
บึงบางคลองกว้างรี	เรียกว่าปี่มะโรงมะเส็ง
๐ ชาววังนั่งในห้อง	ซักจ้องหนองดงโหน่งเหนง
ตาซังแลตาเต็ง	ทั้งกางเกงแลกระเทง
๐ แมงป่องแมลงผึ้ง	ปลาทูนึ่งปลากระสง
กึ่งกึ่งทูกึ่งกง	ปลากระพงชื้อแพงจริง
๐ อึ่งอ่างแลคางคก	ทั้งจิ้งจกและแวงจิง
นกขางย่องจิกปลิง	ฝูงค่างลิงวิ่งร้องอิ่ง
๐ ระฆังดังห่าง ๆ	ฆ้องใหญ่กว้างดังหิ่ง ๆ
กลองหนึ่งดังตึง ๆ	ตีกระดิ่งดังกริ่ง ๆ
๐ นักเลงร้องเพลงพลาจ	ตรงหน้าต่างไขว่ห่างหยิ่ง
เอาหลังนึ่งเอียงอิ่ง	มือถือฉิ่งตีดัง ๆ
๐ เด็ก ๆ อย่าให้ลหลง	ดูเรื่อง กง ก กา บ้าง
ดูไปตั้งใจฟัง	เบื้องหน้ายังจะว่ากุด ๆ

จบเรื่อง กง แล๑

4) แม่ กค แจกตัวสะกดเช่นเดียวกับแม่ กง ที่กล่าวมาแล้ว จึงดที่จะแสดงตัวอย่าง ในที่นี้ กาพย์ยานี ที่แทรกอยู่ท้ายเรื่องแม่ กค ดังนี้

๐ เรื่องกคกำหนดไว้	จัดเรื่องใหม่มิให้ผิด
ยัดเยียดเบียดเสียดซิด	เขาชื่ออิฐมาทำวัด

○ ปลายลีดสลาดสด
เม็ดผดไม้กึ่งพัด

○ ไข่เปิดเจ็ดแปดใบ
ลูกกลางสาดแลม้งคูด

○ สลัดใต้ไม้สลอด
หมอนวดถ่อขวดยา

○ ผู้ขี้เกียจกระเดียดกระจาด
ชื้อมาสารพัด

○ นักปราชญ์ฉลาดคิด
จะเกิดประเสริฐยศ

○ บาทบพทจดย่าคลาด
อย่าคิดขบถมิตร

ฯลฯ

○ เด็ก ๆ ดูเรื่อง กด
พูดจาวาให้ชัด

ทั้งปลากดและปลากัด
แลพวกสัตว์พวกมนุษย์

จัดแจงไว้จะให้บุตร

เม็ดละมุดแลพุทรา

แลผักปอดผักเปิดป่า

เป็นหวัดกล้านัดยานัตถ์

ไปตลาดไม้ถนัด

อย่าสับดีพุดขี้ปด

พุดไม่ผิดซื้อสัจหมด

มิได้อุดแต่สักนิด

ในกระดาชววดอย่าผิด

จะต้องติดโทษในคุก

จำทุกบทอูสำหรับหัด

จึงจะจัดให้อ่านกนฯ

5) แม่ กน แจกตัวสะกดลักษณะเดียวกัน จึงของดไม่ยกตัวอย่าง กาพย์ยานีแทรก
อยู่ท้ายเรื่องแม่กน ดังนี้

...○ เป็นเจ้าคุณมีบุญล้วน
เป็นคนหมั่นเล่าเรียน

○ คนพาลสันดานโง่
ขอทานท่านเลี้ยงตน

○ เรือกสวนหมั่นพรวนดิน
เถาวัลย์ขึ้นพันไม้

○ ต้นขนุนแลสนโศก
คุณบอนและเฟือกมัน

○ ลูกอินแลลิ้นจี่
พิกุลยี่สุน์ซ้อ

○ วันนี้เขาม้างาน
กระดานหกตกเปื้อนโคลน

มีผู้คนใช้เสมียน

ให้พากเพียรเขียนทุกคน

เป็นคนโชเดินถนน

เดินดั้นด้นชุกชนไป

ต้นกระถินแลหงอนไก่

แลปานใหม่ไม้แก่นจันทร์

แลต้นโมกและไม้หมัน

ไม้มะดันลูกกระท้อน

สารพืมีเกสร

แลไม้ค้อนไม้ท่อนไฉน

ไต่ตะพานไปดูโจน

กระโดดโจนลงในเลน

○ ถ้าแม่ทำการนา
ไปในวังโจงกระเบน	ให้นุ่งผ้าดอกเขมร
เขากะเกณฑ์ทำการงาน
○ ถ้าแม่จะเรียนเลข
อย่าเล่นเป็นคนพาล	อย่าให้ยกเหยงกหมั่นคุณทหาร
จะยากนานตื่นติดกรวน
○ นอนฝันเห็นกลางวัน
กำปั้นผูกเชือกพวน	ว่าไก่อ้นแลคนอ้วน
หยอกหยิกข่วนแลเกากัน
○ เด็ก ๆ อ่านเรื่อง กน
เรียนจำคำสารพัน	ทุก ๆ กนอุส่าห์หมั่น
จำ กน มั่นจึงอ่าน กบฯ.

จบกาพย์ยานี มีการสอนตัวเลขเล็กน้อย เพื่อเป็นการให้เด็กนักเรียนได้คุ้นเคยกับตัวเลข
ง่าย ๆ และรู้จักนับเลขอีกด้วย แต่การสอนเลขนั้นครูอาจจะสอนในกระดานดำอีกทีหนึ่ง

6) แม่ กบ แจกตัวสะกดเช่นเดียวกับแม่อื่น ๆ กาพย์แทรกตอนท้ายแม่ กบ ใช้กาพย์-
ฉันทน์ ดังนี้

○ เล่ากบจบแบบฉันทน์
ประดับประดาขลุ่ยกิดกลอน	ครั้งนี้จะนับ
กบแกลบแฉลบจร
○ นกกระจาบอาบเกล้าเกสร
ไปจับต้นบวบสาวสาบ	กักปัดปลาบ ๆ
หัดเย็บตะเข็บผ้า
○ เอลอบดักกบพบตะขาบ
เลือดอาบแสบเจ็บเหน็บชา	หัดเย็บตะเข็บผ้า
○ ผักปลาบผักตบตะขาบป่า
หัดจับให้กลับเรียบไว้	

ฯลฯ

7) แม่ กม แจกตัวสะกดเช่นเดียวกับแม่อื่น ๆ กาพย์แทรกใช้กาพย์ฉันทน์ดังนี้

○ เรื่องความนี้ในนามแม่กม
น่านมน้ำตัมส้มมะขาม	ชื่อว่ายาขม
ห่มผ้าข้อมกราม
○ ขุนนางหนุ่ม ๆ นุ่งปมดูงาม
ไปถามข้อความตามธรรมเนียม	ดูหิมเสงี่ยม
○ เจ้ากรมกัณฑ์ร่มนั่งพรมเจียม
นั่งเยียมหน้าต่างข้างริม	

○ เด็กนอนผ้าอ้อมอู๋มอู๋มนุ่มนิ่ม กินขนมปลากริม
ครั้นอ้อมแล้วดื่มน้ำนม

๑๗๑

○ บทใดสงสัยให้ถาม ครูจะบอกความ
ไปตั้งแต่ต้นจนเกษ ๑

8) แม่ เกย ในหนังสือประถม ก.กา นั้น จัดแม่ เกย และแม่ เกว ไว้ที่เดียวกันและในการแจกตัวสะกดสลับกันดูสับสน และยังได้มีการแจกสระเสียงสั้นปนอยู่ด้วย ตัวอย่าง เช่น เกย กัย กาย กิว กิว กี้ย กี้ย กุย กุย เกว เกว โภย กอย กวย เกียว เกื้อย เกื้อย เกื้อ เกื้อ เกอ เกอ กัว กัวะ เกะ แกะ โกะ เกาะ กุม กรรม กอ กือ ๑

ฉะนั้นผู้เรียบเรียงจึงนำแม่สะกดทั้งสองมาแจกตัวสะกดปะปนกัน เพื่อให้เด็กนักเรียนได้เข้าใจ และแยกแยะได้ชัดเจนว่า สระหน้าทั้ง 6 เสียง (อิ อี เอะ เอ แอะ แอ) ย่อมสะกดด้วย /ย/ แล้วจะออกเสียงไม่ได้ และในทำนองเดียวกันสระหลัง 6 เสียง (อุ อู โอะ โอ และ เอาะ ออ) ย่อมสะกดด้วย /ว/ แล้วจะออกเสียงไม่ได้ นอกจากนี้สระประสมที่มีเสียง /ว/ และ /ย/ ปนอยู่ ก็ไม่อาจจะสะกดด้วยตัวสะกดทั้งสองได้เช่นเดียวกัน

กาพย์แทรกท้ายเรื่องแม่ เกย (เกว) ใช้กาพย์สุรางคนางค์ 28 ดังนี้

○ อ่านจำคำเกย เด็กทั้งหลายเอ๋ย ดูให้ทั่วหน้า นกแก้วขนเขียว
ตัวเดียวเอกา หัดเจรจา คล้ายคนพูดจา

๑๗๑

○ จบคำเกยไซ้ร ทำย่นคำไว้ มิได้ถ้วนถี่ ด้วยเป็นคำกลอน
เลือกอักษรดี แม้มิถูกที่ เรามิเขียนไว้

○ เด็ก ๆ จงจำ หนังสือทำคำ เป็นภาษาไทย อ่านให้หลายหน
จำให้จึ้นใจ แล้วอ่านต่อไป ตามใจของเรา

○ เกิดมาเป็นคน หนังสือเป็นต้น /วิชาหนาเจ้า ถ้าแม้นไม่รู้
อดสูอาเขา เพื่อนฝูงเขาจะเข้า ว่าเง่าว่าโง่

○ ลางคนเกิดมา ไม่รู้วิชา เคอะอยู่จนโต ไปเป็นข้าเขา เพราะเราเง่าโง่ บ้างเป็นคนโง่ เทียวขอก็มี

○ ถ้ารู้วิชา ประเสริฐหนักหนา ชูหน้าราชา จะไปแห่งใด มีคนปรานี ยากไร้ไม่มี สวัสดิ์มงคล ฯ

○ จบเรื่องเกษแล อ่านหนังสืออื่นได้

9) อธิบายการผันพยัญชนะควบกล้ำ ในหนังสือประถม ก.กา ได้อธิบายพยัญชนะต้นควบกล้ำอยู่ด้วยแต่ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก กล่าวเป็นตอนสั้น ๆ เพื่อฝึกการผันพยัญชนะควบกล้ำ เช่น กร กล กว ทร และ สร ในส่วนที่เป็น ทร (ควบ) และ สร (ควบ) นั้นท่านได้อธิบายถึงการอ่านออกเสียงไว้ด้วย เช่น

- แม่ ทร นั้นอ่านสำเนียงเหมือนอักษรตัว ซ. คืออ่านออกเสียง/ซอ/เช่น ไทร ทรง แทรก ทรวง ทราบ ทราย เป็นต้น

- อักษร สร ควบกัน บางที่ใช้เหมือน ส. เปล่า ๆ ไม่มีสำเนียง ร.กล้ำอยู่ในคำนั้น เป็นต้นว่า สร้าง ไครก เศร้า สรวม เสริม ฯ

2.3.2 อธิบายกฎเกณฑ์ของอักษรวิธี หนังสือประถม ก.กา นั้น อาจจะแบ่งเป็นส่วนใหญ่ ๆ ได้ 2 ส่วนคือ ส่วนแรกนั้นเป็นแบบเรียนสำหรับฝึกหัดอ่านสำหรับนักเรียนเริ่มต้นศึกษา คือแจกตัวสะกดทั้ง 9 แม่ ส่วนที่สองเป็นการอธิบายกฎเกณฑ์ทางด้านอักษรวิธี เช่น ไตรยางศ์ และการผันเสียงวรรณยุกต์ตามไตรยางศ์ การใช้ ฤ ฦ ฎ ฏ และเครื่องหมายวรรคตอน

ในส่วนที่เป็นเครื่องหมายวรรคตอนนั้น เป็นเครื่องหมายวรรคตอนแบบอังกฤษ ซึ่งเข้าใจได้ว่าการคัดลอกเพิ่มเติมในสมัยที่มีการติดต่อกับฝรั่ง และในส่วนที่อธิบายการออกเสียงพยัญชนะ มีบางส่วนผู้เรียบเรียงก็ได้แจ้งว่า “แบ่งเพื่อให้คนที่มาจากนอกเข้าใจ” ซึ่งทั้งสองตอนที่กล่าวถึงนี้ แสดงว่าได้มีการเพิ่มเติมในสมัยเมื่อฝรั่งเข้ามาค้าขายมากแล้ว คือสมัยที่ฝรั่งสอนศาสนาคริสต์สนใจเรียนภาษาไทย และเปิดโรงเรียนมิชชันแล้ว

ตอนที่สองว่าด้วยกฎเกณฑ์ของอักษรวิธี เป็นส่วนที่มีความยาวไม่มากนักเมื่อเทียบกับส่วนที่เป็นแบบฝึกหัดอ่าน และได้กล่าวถึงเนื้อหาสำคัญ ๆ ดังนี้

1) การแบ่งพยัญชนะ 44 ตัว

ก. แบ่งแบบไตรยางศ์ แบ่งเป็นอักษรสูง 11 ตัว อักษรกลาง 9 ตัว และอักษรต่ำ 24 ตัว

- อักษรสูง มี ข ฃ ฉ ฐ ถ ผ ฝ ศ ษ ส ห
- อักษรกลาง มี ก จ ฎ ฏ ด ต บ ป อ
- อักษรต่ำ มี ค ต ฌ ง ช ฅ ฌ ญ ฑ ฒ ท ฐ น พ ฟ ภ ม ย ร ล ว พ ฮ

ข. แบ่งตามการออกเสียง คือตัวที่ออกเสียง /ฮ/ ปนมาด้วย และไม่มีเสียง /ฮ/ กล้าปนออกมา [เป็นการแยกตามหลักภาษาศาสตร์ที่พิจารณาลมพ่นตามออกมา ที่เรียกว่า ฐนิต (aspirated) และไม่มีลมตามออกมา (Unaspirated)] ดังนี้

- จำพวกหนึ่งมีสำเนียงตัว ฮ กล้าปนออกมาสั้นหนึ่ง (อธิบายตามสัทศาสตร์ว่าขณะที่ออกเสียงมีลมตามออกมาด้วย ที่เรียกว่าเสียงพยัญชนะฐนิต*) ได้แก่ ข ฃ ค ต ฉ ฐ ฑ ถ ท ผ พ ภ เป็น 13 ตัว

- จำพวกที่ 2 มีสำเนียงตัว ฮ กล้าปนออกมา ดังนี้คือ ฌ ฅ ฒ ฐ ฌ ฮ เป็น 6 ตัวด้วยกัน (พวกที่ 2 ออกเสียงเหมือนพวกที่ 1 ซึ่งในสมัยโบราณออกเสียงตามภาษาบาลี จะออกเสียงลงล้าคือเป็นระดับต่ำกว่าพวกที่ 1 ท่านจึงแยกไว้เป็นอีกพวกหนึ่ง**)

- จำพวกที่ 3 ไม่มีสำเนียงตัว ฮ. กล้าปนออกมา คือ ก ง จ ฅ ฎ ฏ ฌ ด ต น บ ป ฝ ฟ ม ย ร ล ว ศ ษ ส พ อ รวม 25 ตัว

ก. แบ่งตามฐานกรณ์ คือที่เกิดของเสียงพยัญชนะนั้น ๆ เป็น 5 พวก คือ

- จำพวกที่ 1 เป็นอักษรที่มีสำเนียงลงคอ เป็น 18 ตัว คือ ก ข ฃ ค ต ฌ ง ฌ ญ ย ร ล ว ห พ ฮ ฮ

- จำพวกที่ 2 คืออักษรแรกที่จะมีเสียงออกจากปากก็มีลมออกมาหน้าฟัน (คือพยัญชนะเสียงเสียดแทรก) คือ ฅ ศ ษ ส

- จำพวกที่ 3 มีสำเนียงออกเพดาน (คือพยัญชนะเสียงกึ่งเสียดแทรก) ได้แก่ จ ฌ ฅ ฌ

- จำพวกที่ 4 สำเนียงออกปลายลิ้นแลหน้าฟัน (พยัญชนะที่เกิดจากปลายลิ้นกับโคนฟัน) ได้แก่ ด ต ฎ ฏ ฐ ฑ ถ ท ฐ

- จำพวกที่ 5 มีสำเนียงออกริมฝีปาก คือ บ ป ฝ ฟ ภ ม

* ความในวงเล็บต้นฉบับไม่มี ผู้เขียนอธิบายเพิ่มเติม

** ความในวงเล็บต้นฉบับไม่มี ผู้เขียนอธิบายเพิ่มเติม

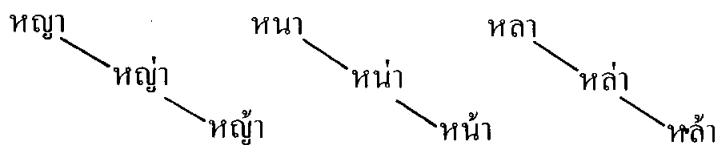
ข้อสังเกต การแบ่งพยัญชนะตามฐานกรณ์นั้น ดูเหมือนจะเป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวไทย (แต่คนที่เรียนบาลีจะต้องรู้ฐานกรณ์อย่างดี) เพราะได้มีข้อความที่แสดงให้เห็นว่า การแบ่งพยัญชนะตามฐานกรณ์ก็เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชาวต่างประเทศ ซึ่งน่าจะเป็นข้อความที่เพิ่มขึ้นใหม่ และการแบ่งพยัญชนะตามการออกเสียงนั้นน่าจะเป็นแนวทางเดียวกัน คือ เขียนเพิ่มในสมัยหลัง แต่ก็แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนเพิ่มนั้นมีความรู้ในเชิงภาษาศาสตร์อยู่ไม่น้อย และพยายามที่จะอธิบายเสียงพยัญชนะของไทยตามหลักของสัทศาสตร์ แต่ก็ยังสับสนอยู่บ้าง

หลังจากแบ่งพยัญชนะแล้วก็แจ้งเรื่องการผันเสียงวรรณยุกต์ ทั้ง อักษรสูง อักษรกลาง และอักษรต่ำ แต่ก็แสดงให้ดูเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

2) อักษรนำ

ในเรื่องอักษรนำได้แสดงการผันเสียง ห. นำ และ อ. นำ และชี้แจงเรื่องการออกเสียงเมื่อผันเสียงวรรณยุกต์ไว้ด้วย ดังนี้

- เมื่อ ห. นำอักษรต่ำให้อ่านออกเสียงเหมือนอักษรสูง และผันเสียงวรรณยุกต์ตามอักษรสูง เช่น

- เมื่อ อ. นำหน้าอักษรต่ำ เมื่อผันเสียงวรรณยุกต์ให้อ่านสำเนียงเดียวกับอักษรกลาง เช่น

อย่า อยู่ อย่าง ฯลฯ

ในเรื่องการผันวรรณยุกต์นั้นได้อธิบายการอ่านออกเสียงไว้บางส่วน เช่น “อักษรสูงกับอักษรกลางมีสำเนียงเอกเป็นอันเดียวกัน ต่ำสูงเสมอกัน แต่อักษรต่ำนั้นถ้าลงไม้เอก สำเนียงเอกต่างกับอักษรสูงและอักษรกลางเช่นว่ามานั้น” (คือให้อ่านสำเนียงเดียวกับอักษรสูงและอักษรกลางที่ลงไม้โท)

3) อักษรที่ใช้แทนกัน (ฤ ฤา ฤ ฤา และพยัญชนะบางรูป)

ในหนังสือประถม ก. กา ได้อธิบายการใช้รูปแบบของพยัญชนะบางตัวที่นิยมกันแต่โบราณ และการใช้ ฤ ฤา ฤ ฤา อีกด้วย ดังนี้

- ตัว ฤ ใช้แทน ริ เช่นนี้ จารึก - จาฤก, ทรัพย์ - หฤทัย, ปรีक्षा - ปฤक्षा
- ตัว ฤ ใช้แทน ริ เช่น ริทธิ - ฤทธิ, อังกฤษ - อังกฤษ, จักกริช - จักกฤษ

- ใช้แทนสำเนียง เรอ เริก - ฤกษ์, เกริก - กฤก
- ตัวฤ ใช้แทน ฐ อย่างนี้ หรือ - หฤ
- ตัว ฎ ใช้แทน ฎ อย่างนี้ พัลึก - พัลุก, น้ำลึก - น้ำุก
- ตัว ฎ ใช้แทน ฎ อย่างนี้ เลื่องลือ - เลื่องฎา, บันลือ - บันฎา, เสียงลือ - เสียงฎา
- ตัว ษ ใช้แทน ษ อย่างนี้ บัญชา - บันษ, กั้นชา - กั้นษ
- ตัว ษ ใช้แทน ษ อย่างนี้ ชาลง - ษลง, พุดชา - พุดษ
- ตัว ษ ใช้แทน ษ เช่น สัมฤทธิษ - สัมฤทธิษ, เส็ก - เส็ก
- ตัว ๆ ๗ ๆ ใช้แทน ขำพเจ้า เช่น พวกขำพเจ้า - พวก ๆ ๗ ๆ

เครื่องหมายระดับอักษรอื่น ๆ

- ๑ ฟองมัน ใช้ในต้นบรรทัด หรือใช้ต้นบท ต้นข้อใหม่
- ๑ ไม้คั่น ใช้เขียนสำหรับสันบท สันข้อความ
- ๒ เรียกวิสัญญี สำหรับใช้เขียนที่สุดบรรทัด เพื่อจะให้ปลายบรรทัดเสมอกัน เรียกสุด หรือโคมูตร สำหรับเขียนเมื่อจบสิ้นเรื่องหนังสือ
- ๗๗ เรียกว่า บัลละญาณ (ไปยาลใหญ่) ใช้เขียน ละกลางความ
- × เรียกว่า จิดกาไว้ ใช้เขียนเมื่อเขียนหนังสือตกไปตัวหนึ่ง

นอกจากนี้ยังมีเครื่องหมายวรรคตอนของฝรั่งอีกด้วย และได้กล่าวไว้ด้วยว่าเป็นเครื่องหมายวรรคตอนอังกฤษ โดยเขียนหัวเรื่องว่า “ที่นี้จะว่าจุดหมายซึ่งหะความเป็นอย่างอังกฤษ” เครื่องหมายวรรคตอนมีจำนวนมาก เช่น

เรียกว่า คัมมะ หรือ : เรียกว่า โกลัน หรือ ; เรียกว่า เขมอโกลัน

2.4 อภิปรายประถม ก.กา

จากการศึกษาเนื้อหาในหนังสือประถม ก.กา แล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นแบบเรียนที่ปรับปรุงให้ง่ายกว่าจินดามณี และเหมาะที่จะใช้เป็นแบบเรียนสำหรับเด็กเริ่มหัดอ่าน - เขียน เป็นแบบเรียนขั้นมูลฐาน เพื่อให้เด็กนักเรียนจดจำตัวอักษร และอักษรวิธี นอกจากนี้ยังเน้นเฉพาะส่วนที่มีความจำเป็นสำหรับผู้เริ่มหัดอ่านหนังสือจริงๆ ผู้เรียบเรียงพยายามที่จะให้รายละเอียดในการฝึกหัดอ่านอย่างมาก ฉะนั้นการเน้นส่วนที่ผันอักษร (แจกลูกตัวสะกด) และวรรณยุกต์นั้น ก็เพื่อที่จะให้เด็กได้มีโอกาสฝึกทักษะในการฝึกอ่านออกเสียง ซึ่งก่อนจะมีแบบเรียนประถม ก.กา ครูผู้สอนจะต้องเขียนบนกระดานดำให้นักเรียนได้ฝึกอ่าน ที่เรียกกันว่าเรียน

“นโม ก.ข.” นั่นเอง การที่มีแบบเรียนเช่นนี้ทำให้นักเรียนได้มีโอกาสฝึกทักษะการอ่านด้วยตนเองมากขึ้น

อีกส่วนหนึ่งคือส่วนที่เป็นกฎเกณฑ์ทางด้านอักษรวิธีนั้น ผู้เรียบเรียงเขียนไว้ค่อนข้างจะย่นย่อเพราะเป็นส่วนที่ต้องการคำอธิบายจากครู ฉะนั้นท่านก็เรียบเรียงเฉพาะกฎเกณฑ์ที่สำคัญเหมือนบันทึกช่วยความจำสำหรับเด็กนักเรียน ถ้ามีข้อสงสัยต่าง ๆ ก็จำเป็นจะต้องฟังครู ใ้ถามจากครูผู้สอนอีกครั้งหนึ่ง ฉะนั้นการที่นักเรียนได้ฝึกหัดอ่านจากหนังสือประถม ก.กา จบเล่ม แสดงว่าได้เรียนรู้วิธีอ่าน และเข้าใจสามารถจดจำระบบของอักษรไทยได้พอสมควร ผู้เรียบเรียงจึงเขียนไว้ท้ายเรื่อง แม่เกยว่า “จบเรื่องเกยแล อ่านหนังสืออื่นได้” แสดงว่าเมื่อนักเรียนฝึกหัดอ่านถึงเรื่องเกยแล้ว สามารถจดจำวิธีการอ่านได้อย่างดี สามารถนำไปใช้อ่านหนังสืออื่น ๆ ได้ ฉะนั้นการที่ผู้เรียบเรียงได้เน้นส่วนที่ผันอักษรและวรรณยุกต์นั้น ก็เพื่อให้เด็กนักเรียนได้มีทักษะในการอ่าน ถึงแม้ว่าจะมีคำจำนวนมากที่ไม่มีความหมายขัดต่อทฤษฎีการเรียนรู้ก็ตาม แต่การที่นำคำเหล่านั้นมาเป็นแบบฝึกหัดอ่านก็เพื่อให้นักเรียนได้รู้ระบบของอักษรวิธี และระบบของเสียงมากกว่าความหมายของคำ การเรียนรู้โดยวิธีดังกล่าวนี้เหมาะที่จะเป็นการฝึกทักษะมาก แต่ไม่ดึงดูดใจ ไร้ใจ นักเรียนมากนัก เพราะไม่สนุกสนานและไม่เข้าใจเนื้อความ แต่ถ้าฝึกฝนได้จะเกิดความเข้าใจระบบเสียงและอักษรวิธีอย่างแม่นยำ สามารถที่จะอ่านหนังสืออื่น ๆ ได้

ในส่วนที่เป็นเครื่องหมายระดับอักษรที่เป็นรูปแบบของไทยนั้น นักเรียนมีความจำเป็นที่จะต้องรู้ เพราะมีปรากฏอยู่ในหนังสือโบราณของไทยทั่วไป ผู้เรียบเรียงก็นำมาอธิบายไว้ในตอนท้ายเรื่อง นอกจากนี้ยังมีเครื่องหมายวรรคตอนแบบอังกฤษอีกด้วย ซึ่งเป็นการคัดลอกเพิ่มเติมสมัยหลัง ๆ

3. ประถม ก.กา หัดอ่าน

หนังสือประถม ก.กา หัดอ่าน เป็นหนังสือแบบเรียนที่สร้างขึ้นมาเป็นหนังสืออ่านประกอบสำหรับหนังสือประถม ก.กา กล่าวคือ เป็นแบบฝึกหัดของหนังสือประถม ก.กา น่าจะเข้าใจได้ว่าครู (พระภิกษุ) ที่สอนอ่านหนังสือประถม ก.กา ไปได้ตอนหนึ่งแล้ว ก็ให้อ่านประถม ก.กา หัดอ่าน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนความซ้ำซาก และได้ความเพลิดเพลินจากลีลาจังหวะคล้องจองอีกด้วย เช่นเมื่อฝึกนักเรียนให้อ่าน แม่ ก.กา แล้ว ก็ให้อ่านประถม ก.กา หัดอ่านในส่วนที่เป็นแม่ ก.กา เป็นการทบทวนหรือเป็นแบบฝึกหัดการอ่าน* ซึ่งผู้ประพันธ์ประถม

* ลักษณะเช่นนี้เราจะพบได้ในหนังสือ “มูลบทบรรพกิจ” ที่เรียบเรียงขึ้นสมัย ร.5

ก.กา หัดอ่านนั้นดำเนินตามประถม ก.กา คือแจกแม่สะกดตามลำดับเหมือนประถม ก.กา นั้นเอง

ในการศึกษาถึงอายุการประพันธ์ ไม่พบกวีผู้ประพันธ์และสมัยการประพันธ์ แต่ศึกษาเทียบเคียงกับประถม ก.กา จะพบว่าหนังสือประถม ก.กา หัดอ่านนี้เกี่ยวเนื่องอยู่กับประถม ก.กา ทั้งชื่อเรื่องและการเรียงลำดับเนื้อหา ฉะนั้นจึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่าประพันธ์ขึ้นในสมัยพร้อม ๆ กับหนังสือประถม ก.กา โดยกวีผู้เดียวกัน หรือ ประพันธ์ขึ้นหลังกว่าโดยกวีอีกท่านหนึ่ง แต่ก็คงอยู่ในสมัยใกล้เคียงกันคือ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายที่กาพย์เจริญรุ่งเรืองมาก แต่อย่างไรก็ตามหนังสือประถม ก.กา หัดอ่านต้องประพันธ์ขึ้นหลัง “สุบินทกumar” ดังความที่กวีกล่าวถึงสุบินทกumarในหนังสือประถม ก.กา หัดอ่านว่า “อ่านได้กลับคล้าย ให้สวดสุบิน” ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 (ดูรูปที่ 10)

3.1 ธรรมเนียมการประพันธ์

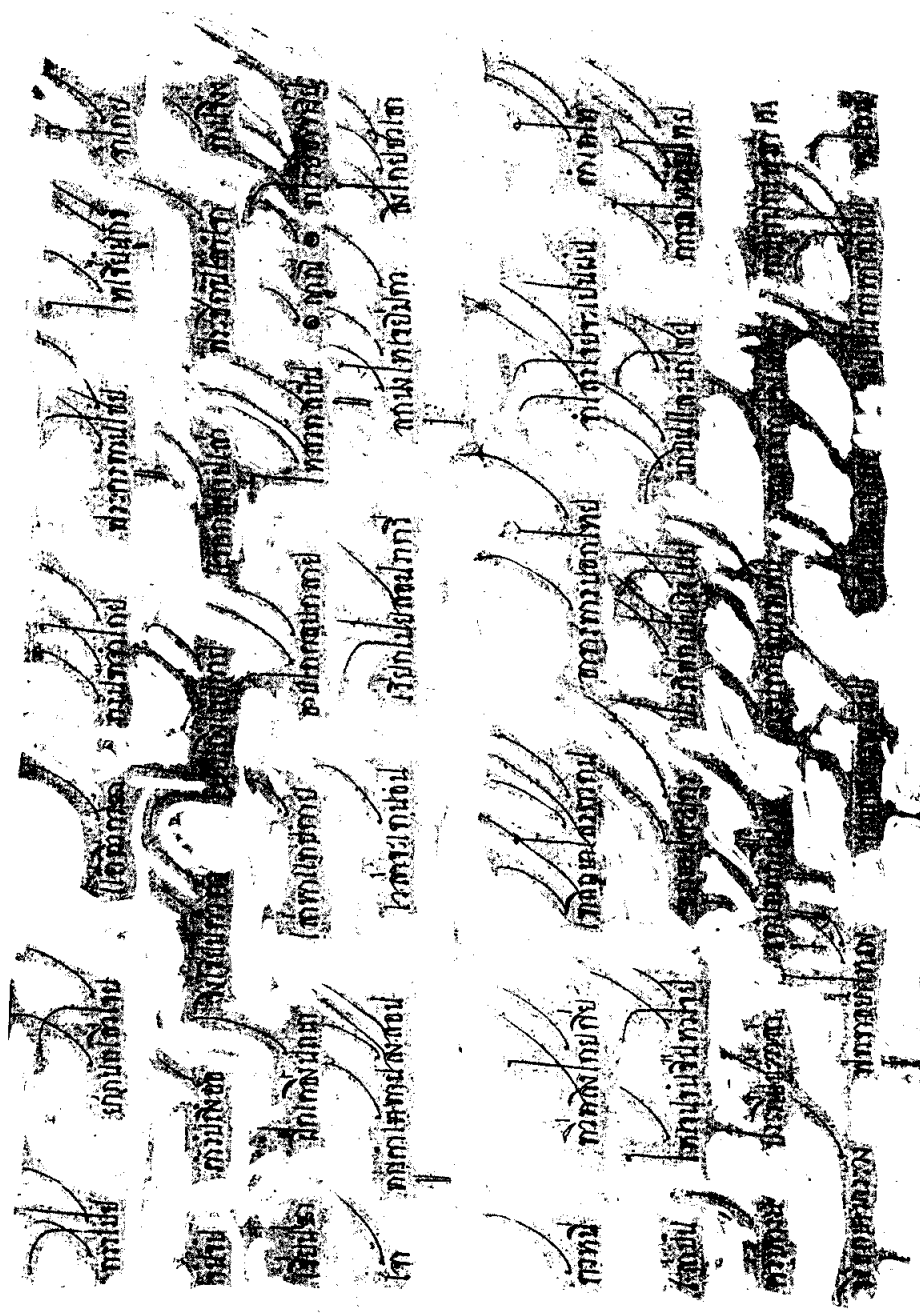
ธรรมเนียมการประพันธ์คือศิลปะการเรียบเรียงนั้นเอง หนังสือประถม ก.กา หัดอ่านนี้ใช้ธรรมเนียมการประพันธ์ตามแบบฉบับของวรรณกรรมไทย คือมีการกล่าวไหว้ครู หรือ ประณามพจน์ และบอกจุดมุ่งหมายการประพันธ์ไว้เล็กน้อยว่า

กุมาระกุมารี่
จะล่อพ้อเข้าใจ

ครุณีที่เขาววย
ให้รู้จำคำวาที

ในการเรียงลำดับเนื้อหานั้นดำเนินตามหนังสือประถม ก.กา คือเริ่มด้วยแม่ ก.กา ไปจนถึงแม่เกย หลังจากนั้นระคนปนกันเป็นการทบทวนเพิ่มเติม เป็นเนื้อหาที่สอนจริยธรรม และการประกอบอาชีพแก่เด็ก ๆ อีกด้วย

วิธีการประพันธ์แต่งเป็นกาพย์ตลอดเรื่อง โดยสลับกันไปทั้งกาพย์ยานี ๑๑ และ สุรางคนางค์ ธรรมเนียมการประพันธ์ดังกล่าวนี้เรียกกันโดยทั่วไปว่า “กลอนสวด” คือใช้สำหรับเด็ก ๆ ฝึกหัดอ่าน เมื่อสามารถอ่านได้แม่นยำแล้ว มักจะให้อ่านเป็นทำนองเสนาะให้อูบาสกอุบาสิกา ฟังในวันธรรมสวนะเรียกกันว่า “สวดหนังสือ” แต่หนังสือที่นำมาสวดมักจะเป็นหนังสือนิทาน คติธรรม เช่น กาพย์พระไชยสุริยา กาพย์เรื่องสุบินทกumar เป็นต้น ฉะนั้นการที่ประพันธ์เป็นกลอนสวดนี้จึงเหมาะกับความสนใจของคนสมัยนั้นและกลอนสวดมีจังหวะลีลา สนุกสนาน คล่องจอง จึงเหมาะสำหรับเด็ก ๆ ที่นิยมบทประพันธ์ที่สัมผัสคล้องจองนั้น ๆ เรียบง่ายไม่สับสน คล้ายกลอนประกอบการละเล่นของเด็ก เช่น “รี้จ้าวสาร” “โง่งพาง” “จ้ำจ๊ะเข้เอปราะ” เป็นต้น

รูปที่ 10
ต้นฉบับประมวล ก.ก. หัดอ่าน

3.2 วิเคราะห์เนื้อหาประอม ก.กา หักอ่าน

1) การเรียบเรียงเนื้อหา นอกจากจะดำเนินตามแม่สะกดดังกล่าวแล้ว ในแต่ละตอนผู้ประพันธ์ยังจะสอดแทรกเนื้อหาที่เด็ก ๆ ควรรู้ เช่น ชื่อนก สัตว์ ปลา หรือต้นไม้ แบบชมกชมไม้และสอนความประพฤดี สอนให้ขยันหมั่นเพียร สอนการทำมาหากิน รวมทั้งสอนธรรมะอีกด้วย ในการดำเนินเรื่องผู้ประพันธ์ จะบอกกล่าวถึงแม่สะกดทุกตอน เช่น “ก ก กา ว่าไว้ สั้นข้อต่อใหม่ ว่าในแม่กน” หรือ “อ่านกลงสั้นจบบท ขึ้นใหม่ในกค เป็นบทเป็นบาทพาดไป” เป็นต้น

ตอนท้ายเรื่องได้ยกอุทาหรณ์เรื่องลูกเศรษฐี ลูกเมียหลวงไม่ตั้งใจเรียนชอบเกมร ส่วนลูกเมียน้อยพ่อไม่รักก็มาอยู่วัดเล่าเรียนหนังสือ ครั้นพ่อตายลูกเมียน้อยฟ้องได้มรดกเพราะรู้หนังสือ ส่วนลูกเมียหลวงแพ้คดีเพราะไม่รู้หนังสือ นอกจากนี้ยังอธิบายเรื่อง วัน เดือน ปี อีกด้วย

2) การไหว้ครู เริ่มต้นด้วยไหว้ครู ประพันธ์เป็นกาพย์ยานี 11 และใช้คำในแม่ ก.กา ทั้งหมด ดังนี้

○ นะโมข้าจะไหว้	วระไตรระตะนา
ใส่ไว้ในเกศา	วาระบาทะมุณี
○ คุณะวระไตร	ข้าใส่ไว้ในเกษิ
เดชะพระมุณี	ขอย่ามีที่โทษา
○ ข้าขอยอชูลิ	ใส่เกษิไหว้บาทา
พระเจ้ากรุณา	อยู่เกษาย่ามีภัย

.....

○ แต่พอให้รู้เล่า	ที่ผู้เขลาเยาะพา
ได้ดูรู้แลนา	กุมาราดรุณี
○ จงใคร่ได้รู้ธรรม	ที่ลี้กล้ำจ้งไว้ดี
ได้แน่แต่เท่านี้	ดีจำเอาเบาใจครู
○ จะว่าแต่ย่อ ๆ	ว่าแต่พอล้อใจดู
ว่าไว้ให้พอรู้	ดูว่าเล่าเอาใจใส่ ๆะ

3) สอนวัตรปฏิบัติ คือสอนความประพฤดีที่จะต้องปฏิบัติต่อครูอาจารย์ จะเห็นได้ว่าการสอนนั้นส่วนใหญ่จะสอนเนร เด็กวัด ให้ปรนนิบัติพระภิกษุ ครู อาจารย์ ซึ่งแสดงให้เห็นโลกทรรศน์ว่าสถานศึกษาสมัยที่ประพันธ์เรื่องนี้นั้น การศึกษาของไทยอยู่กับวัดจนแยกไม่ออก เช่น

-○ ตั้งจิตเป็นนิจทุกวัน น้ำใช้น้ำฉัน
 สี่พันเจ้าเณรประเคนครู
 ○ จงเจ้าเอาใจใส่คู่ เกสซ์หมากพลู
 ที่ครูจะฉันบรรจง
 ○ ตั้งใจจงให้ดำรง เกสซ์ดิบสง
 จงดีก็ปียิปอกคำ
 ○ เก็บหามาตาเข้าคำ ร้อยเรียบเสียบทำ
 เข้าคำพรวดูบูชา
 ○ เอากราดลงกวาดวัดวา ทิ้งถากถอนหญ้า
 วัดวาที่ปรกรกราน

นอกจากนี้ยังสอนศีลสิกขาบท และสอนให้หมั่นเพียรในการสวดมนต์ เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน พระปริต และอุณหสวชัช เป็นต้น

4) **สอนจริยธรรม** ส่วนที่เป็นจริยธรรมนี้ได้สอดแทรกอยู่ในตอนต่าง ๆ เช่นให้ ขันหมั่นเรียน ให้อยู่ในศีลธรรม และไม่เป็นคนเกเร อย่าสูบฝิ่น ดื่มสุรา เล่นการพนัน เว้น จากอบายมุข ดังนี้

- “...○ อย่าเป็นนักเลง ร้องรำทำเพลง เข้าการอะไร อย่าได้คำนึง อย่าฟังพอใจ เสียง แหบแสบใหม่ เรื่องไม่เข้ายา
 ○ เปลืองหมากเปลืองพลู เปลืองกินเปลืองอยู่ แสบหูแสบตา เปลืองแป้งเปลืองเข้า (ข้าว) กำเหล้ากำยา เปลืองเสื้อเปลืองผ้า เปลืองค่าจ้างคน
 ○ อย่าเรียนกลองแขก พาให้ใจแตก มันไม่เป็นผล เร่ตีหน้าบ้าน รำคาญหูคน เขาว่าเขาบ่น ถ้าคนนินทา
 ○ อย่าเป็นขี้เมา สูบฝิ่นกินเหล้า มัวเมาสุรา ปากโป้งโจงเงง โกงแก๊งตีดา โกรกกรากปากกล้า วาจาโวหาร
 ○ อย่าเข้าบ่อนใหญ่ เล่นเบี้ยชนไก่ เครื่องได้ยากนาน มันไม่เป็นผล กังวลรำคาญ ข้อที่ทำงาน ควรเร่งรำพึง....”

(ดูรูปที่ 12)

นอกจากนี้ยังยกสุภาษิตเปรียบเทียบว่า วัดเป็นแหล่งวิทยาการเมื่อมาอยู่แล้วต้องรับ เอาทั้งวิชาและจริยธรรม ตัวอย่าง

๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

๑๐๑
 ๑๐๒
 ๑๐๓
 ๑๐๔
 ๑๐๕
 ๑๐๖
 ๑๐๗
 ๑๐๘
 ๑๐๙
 ๑๑๐

“...○ คิดว่าวาสนา ของตนทำมา มีผู้เอ็นดู ได้มาสนิท ลูกศิษย์มีครู จงตั้งสัจย์ อยู่ในคำสั่งสอน

○ อยู่ในสำนัก ท่านผู้รู้หลัก ในสถาพร อย่าดูเยี่ยงกบ ชบเซาหวานอน เข้า แฝงแกลิ่งช่อน อยู่ในกอบัว

○ กลิ่นอายเกสร ฟุ้งเฟื่องจร ไรยร่วงไปทั่ว ออกบชบอยู่ บู้กลิ่นบัว ภูมริน บินทั่ว คลิ่งเกล้าเอาไป

○ ให้ดูเยี่ยงช้าง น้ำใจกระด้าง อยู่แต่ในไพร กรันหมอฝึกสอน แน่นอนว่าได้ ให้ทำอันใด ตามใจหมอควาญ...ฯ”

5) การทำมาหากิน ในหนังสือประถม ก.กา หัดอ่าน ได้สอนเรื่องขยันหมั่นเพียร ในหน้าที่การงาน ตั้งใจเรียน ตั้งใจทำมาหากิน และนำวิชาการไปประกอบการดำเนินชีวิตตามที่ ถนัด เช่น

- หมอยา สอนให้ตั้งใจศึกษาหาความรู้จนรักษาไข้ได้ดีเยี่ยม ดังนี้

○ แม้นเป็นหมอยา สร้างสมตำรา จงหาครบครัน จงรู้แก้ไข ทุกสิ่งสารพัน รักษาโรคนั้น หายด้วยฝีมือ

○ รักษาที่ไหน ชนะชาญชัย ให้เขาเลื่องลือ ว่าหมอคนนี้ เป็นที่นับถือ รอด ด้วยฝีมือ เพื่อนแล้วหลายคน....ฯ

- พ่อค้า ต้องรู้เลขคณิต รู้กำไรขาดทุน ดังนี้

○ แม้นเป็นพ่อค้า เรียนเลขเรียนผา จงว่าแตกฉาน กำไรต้นทุน ซื่อคุณ ขายหาร จะได้คิดอ่าน การซื้อการขาย

○ อันซื้อเป็นเศษ ไม่รู้เลขเกล็ด เห็นจะวุ่นวาย คิดต้นทุนหมด กำไรหดหาย ขาดทุนวุ่นวาย เมียด่าสิ้นที่.....ฯ

- ช่างทอง ต้องมีฝีมือ ดังนี้

○ แม้นเป็นช่างทอง จับก้อนจodzong ตีทองผ่องศรี หลอมทองแก่น้ำ ทองคำน้ำดี ให้หมองราศี ไล่เลียงสุกใส

○ ตีทองเกาะๆ เสียงค้อนเหงะๆ เคาะมาเคาะไป ทำได้ทั้งสร้อย แหวน น้อยแหวนใหญ่ เรือนเทศเรือนไทย รูปร่างเฉิดฉาย....ฯ

รับราชการ ต้องเรียนรู้กฎหมาย หลักชัย รู้ทำสำนวน ดังนี้

○ แม้นเป็นเสมียน เร่งขีตเร่งเขียน เรียนกฎหมาย กรรมศักดิ์หลักชัย ให้รู้มากหมาย รู้บาทรู้หมาย ตกแต่งบัตรา

- จงรู้ถึ่ถ้วน รู้ทั้งสำนวน ควรพิจารณา รู้คัดข้อถาม ความแพ่งอาญา รู้การ
ปรึกษา เทียบชี้สำนวน
- รู้ตั้งรู้ค้ำน รู้สืบพยาน ทุเลาสืบสวน รู้ฝึกรู้ฝน รู้ชักรู้ชวน รู้คิดผันผวน
น้ำโน้มน้ำให้ยอม.....๑

6) สอน วัน เดือน ปี ในทำยเรื่องได้กล่าวถึงวันเดือนปี เช่น วันอาทิตย์ จันทร์ ...
เสาร์ ส่วนเดือนนั้นกล่าวทั้งเดือนแบบจันทรคติ และสุริยคติ คือเดือนอ้าย ยี่ สาม สี่ ฯลฯ เดือน
มกราคม กุมภาพันธ์ ฯลฯ ดังตัวอย่าง

○ หนึ่งโสดปีตามช้อมี	อยู่สิบสองปี
นับชวดเป็นต้นไป	
○ ปีชวดเป็นนามหนูไชร้	ฉลุว้าใหญ่
ชวลเสื่อจงจำคำถวิล	
○ เถาะนามกระต่ายยลยิน	มะโรงจงจันต์
เป็นงูใหญ่ล้นคณนา	
○ มะเส็งงูเล็กแลนา	มะเมียเป็นม้า
มะแมเป็นแพะโดยจง	
○ วอกลิงระกาไก่อ่ตรง	จอสุนัขทะเลง
กุนนามแห่งสุกรนา.....๑	
○ หนึ่งวันมีเจ็ดไชร้	จงจำตามวาที
หมายเลขไว้เป็นที่	สังเกตง่ายได้รู้พลัน
○ เลข 1 ฟิงพินิจ	คืออาทิตย์จำให้มัน
เลข 2 คือวันจันทร์	เลข 3 นั้นคืออังคาร
○ เลข 4 คือวันพุธ	กฤษบุตรจงวิจารณ์
เลข 5 ท่านบรรหาร	ว่าพลุห้สบดี
○ เลข 6 วันศุกร์สันต์	เลข 7 นั้นคือวันเสาร์
ครบเจ็ดเสร็จเท่านั้น	โดยวิธีที่นิพนธ์.....๑

3.3 อภิปรายหนังสือประถม ก.กา หัดอ่าน

หนังสือประถม ก.กา หัดอ่าน มีลักษณะเป็นหนังสือเสริมประสบการณ์ คือเป็น
แบบฝึกหัด หลังจากได้อ่านหนังสือประถม ก.กา จนรู้กฎเกณฑ์อ่านได้แล้ว เมื่อมาอ่านหนังสือ
ประถม ก.กา หัดอ่าน จะได้รับความเพลิดเพลินจากลีลาจังหวะคล้องจอง และเป็นการทบทวน

การอ่านให้คล่องแคล่วอีกด้วย นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ยังได้ปลูกฝังนิสัย จริยธรรมอันดี รวมทั้ง ความรอบรู้ชีวิตจริง ๆ ในสังคม เพื่อว่าเด็ก ๆ รวมทั้งสามเณรจะไม่เกียจคร้าน ขยันหมั่นเพียร ศึกษาหาความรู้ และมีประสบการณ์ในวิชาชีพ เพื่อจะได้นำตัวเองได้ในอนาคตไม่เป็นผู้พ่ายแพ้แห่งชีวิต ถึงแม้ว่าเรื่องราวทางคติธรรมที่สั่งสอนจะยังไม่เหมาะกับเด็กเล็ก ๆ ก็ตาม แต่ใน สมัยโบราณนั้นผู้ที่อยู่ในวัยเล่าเรียนนั้นมีอายุมากพอสมควรคือถึงวุฒิภาวะ ที่จะรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้มากแล้ว ฉะนั้นการปลูกฝังคติธรรมที่ปรากฏอยู่ในหนังสือประถม ก.กา หัดอ่าน นั้น จึงไม่ยากเกินไปที่นักเรียนในสมัยนั้นจะรับรู้

4. สุบินคำกาพย์

สุบินทกุมาร มีชื่อเรียกหลายอย่างคือ สุบินคำกาพย์ สุบินทกุมาร สุบินคำเก่า หนังสือ กลอนสวดสุบิน หรือบางครั้งเรียกว่า สุบินกลอนสวด การที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันนั้นน่าจะเป็น เพราะว่าได้มีการคัดลอก และนำไปใช้กันอย่างแพร่หลาย จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดการวิปาส กลาดเคลื่อนไปบ้างทางด้านสำนวนโวหาร แต่เนื้อเรื่องยังเป็นโครงเรื่องเดียวกัน

จากการศึกษาการแพร่กระจายของเรื่องสุบินกลอนสวดนี้ พบว่าได้มีการแพร่กระจาย อยู่มาทั้งในภาคกลางและภาคใต้ เพราะว่ายังพบต้นฉบับหลายฉบับในหอสมุดแห่งชาติ และพบต้นฉบับจำนวนมากในภาคใต้ที่จังหวัดสงขลา และนครศรีธรรมราช (จังหวัดอื่น ๆ ก็ คงมีแต่ยังไม่ได้ศึกษา) การที่พบต้นฉบับเรื่องสุบินกลอนสวดจำนวนมากนี้ อาจจะสันนิษฐานได้ว่า เป็นหนังสือที่นิยมนำมาใช้เป็นแบบเรียนเพราะกลอนสัมผัสสี่มัทรีจังหวะดี เนื้อเรื่องเข้าใจ เป็นคติธรรมเหมาะแก่เด็ก ๆ อีกประการหนึ่งอาจจะสันนิษฐานได้ว่าหนังสือกลอนสวดเรื่อง สุบิน เป็นหนังสือแบบเรียนที่ใช้กันมานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและได้รับความนิยมมาก จึงมีผู้คัดลอกสำหรับลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตามยังไม่อาจจะสรุปได้ว่าเด็ก ๆ ชอบอ่านเพราะเนื้อเรื่องสนุกสนาน หรือกลอนเพราะมีฉันทลักษณ์ดี แต่การที่เราพบต้นฉบับ แพร่หลายมากนี้น่าจะเชื่อได้ว่า เรื่องสุบินกลอนสวดนี้แพร่หลายอย่างมาก และรู้จักกันอยู่โดย ทั่วไปของคนไทยในสมัยโบราณทั้งภาคกลางและชาวภาคใต้ ส่วนฉบับภาคใต้มีสำนวนบางตอนได้ แก้ไขเพิ่มเติม สอดแทรกคำภาษาถิ่นไปบ้าง จึงดูเหมือนว่าเป็นคนละสำนวน

ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย หรือกรุงเทพฯ ตอนต้นนั้นคนไทย โดยทั่วไปรู้จักเรื่องสุบินกลอนสวดดี จนกระทั่งได้มีการยกมาไว้ในวรรณกรรมที่ประพันธ์ขึ้นใน สมัยหลัง ๆ เช่น ในหนังสือประถม ก.กา หัดอ่าน ดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ยังพบว่าในหนังสือ บทละครเรื่องสังข์ทองยังได้กล่าวถึงเรื่องสุบินทกุมาร ส่อให้เห็นว่าในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ฯ นั้น ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่จะนิยมสวดเรื่องสุบินกันในยามว่าง ดังนี้

....เจ้าเงาะนอนถอนหวอดสวดสুবิน เล่นลิ้นละล้ากัยกลำนำ
 รจนานั่งฟังยั้งหัวเราะ น้อยหรือเพราะแจ้วเจ้อยเนื้อย่น้ำ
 ไม่ทันถึงโบสมุดหยุดกินน้ำ สวดซ้ำอีกสักนิดยังตดิใจ.
 (จากบทละครเรื่องสังข์ทอง ร.2)

หนังสือสুবินกลอนสวดนี้ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง สันนิษฐานว่าคงจะแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายหรือต้นรัตนโกสินทร์⁽⁶⁾ แต่ ดร.ขวัญดี รักพงศ์ เห็นว่าแต่งขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยาและแพร่หลายมากในสมัยนั้นว่า “ปัญหาจึงอยู่ที่หนังสือสวด (สubinกลอนสวด) นี้มีอยู่ที่สำนวน สำนวนที่แพร่หลายอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น จะเป็นสำนวนเดียวกับที่คณะกรรมการสัมปาทิกของหอสมุดวชิรญาณได้เลือกให้พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือวชิรญาณ ตอน 120 ประจำเดือนกันยายน ร.ศ. 123 (พ.ศ. 2447) และในสมุดไทยซึ่งพบที่นครศรีธรรมราชหลาย ๆ ฉบับหรือไม่”⁽⁷⁾ แต่อย่างไรก็ตามเราไม่อาจจะสืบค้นให้ทราบได้ว่าฉบับใดเป็นฉบับสมัยกรุงศรีอยุธยา ในขั้นนี้เราเพียงรับรู้ไว้ว่าหนังสือสubinคำกาพย์ หรือกลอนสวดนั้นเป็นหนังสือที่แพร่หลายมาก รู้จักกันทั่วไปทั้งเด็กนักเรียนและผู้ใหญ่สมัยกรุงเทพฯ ตอนต้น และได้นำมาเป็นแบบเรียนสำหรับเด็ก ๆ ฉะนั้นต้นฉบับจึงแพร่หลายมาก

4.1 ธรรมเนียมการประพันธ์

หนังสือสubinทกumarกลอนสวด ประพันธ์เป็นกาพย์ตลอดเรื่อง จึงเรียกว่ากาพย์เรื่องสubin หรือ สubinทกumarคำกาพย์ ก็มี เริ่มต้นด้วยการไหว้ครูตามฉบับของวรรณกรรมไทย ในการแต่งไม่อาจจะสรุปได้ว่าแต่งเพื่อให้เป็นแบบเรียนสำหรับเด็กอ่าน เพราะการดำเนินเรื่องก็ดี วิธีการเรียบเรียงก็ดี ไม่มีส่วนใดที่จะสื่อให้เห็นว่าใช้คำตามลำดับความง่าย-ยาก แต่ผู้ประพันธ์ยึดเนื้อเรื่องเป็นสำคัญ และไม่มีส่วนใดที่จะแสดงให้เห็นว่าได้สอนวิธีอ่านเขียน แต่การที่นำมาประกอบเป็นหนังสือฝึกอ่าน เหมือนหนังสือเสริมประสบการณ์นั้นเพราะเนื้อเรื่องเร้าใจเด็กมากกว่าส่วนอื่น ๆ และเป็นหนังสือประเภทกาพย์ เหมาะแก่การอ่านของเด็กที่ชอบลีลาจังหวะอันเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่นิยมนำมาเป็นหนังสืออ่านเสริมประสบการณ์ในสมัยโบราณ

ถ้าเรานำวิธีการเรียบเรียงเรื่องสubinทกumarไปเปรียบเทียบกับกาพย์พระไชยสุริยา (ของสุนทรภู่) แล้วจะเห็นได้ว่ากาพย์พระไชยสุเรียนั้นผู้ประพันธ์พยายามที่จะเรียบเรียงให้เป็นหนังสืออ่านสำหรับเด็กมากกว่าเพราะดำเนินเรื่องด้วยคำง่ายไปหายาก คือเริ่มต้นจาก แม่

(6) ศ.เบ็ญจวรรณ สุนทรภู่, *วิเคราะห์แบบเรียนไทย*, (ม.รามคำแหง, 2525) หน้า 16

(7) ดร.ขวัญดี รักพงศ์, “วิจารณ์เรื่องสubinคำกาพย์”, *ศิลปากร ปีที่ 15 เล่มที่ 2* (ก.ค. 2514), หน้า 53

ก.กา ไปหาแม่เกย ซึ่งลักษณะดังกล่าวไม่พบในหนังสือสุบินทกุมาร

4.2 วิเคราะห์หนังสือเรื่องสุบินทกุมาร

หนังสือสุบินทกุมารมีโครงเรื่องเด่นเหมาะแก่การปลูกฝังคติธรรมให้แก่เด็ก ดังกล่าวแล้วอีกประการหนึ่งการที่ตัวเอกของเรื่องเป็นเด็กย่อมมีส่วนเร้าใจให้เด็กชื่นชอบอีกประการหนึ่ง และบทบาทของตัวละครนั้นก็วนเวียนอยู่ในเรื่องของครอบครัว คือ พ่อ แม่ ลูก ฉะนั้นเด็ก ๆ จึงสามารถเข้าถึงเรื่องราวได้ดีกว่าเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว อีกประการหนึ่งจริยวัตรของตัวเอกคือสุบินทกุมารนั้นน่าจะเป็นแบบอย่างของเด็กที่ใฝ่ในกุศล ซึ่งทั้ง 2 ประการนี้น่าจะได้อภิปรายต่อไป

1) **โครงเรื่อง** มีเรื่องราวโดยสรุปว่า สุบินเป็นลูกชายพรานป่า พ่อตายจากไปตั้งแต่เล็ก ๆ แม่อยากให้สุบินยึดอาชีพพรานป่า แต่สุบินเลื่อมใสในพุทธศาสนาจึงบวชเป็นเณร แม่ไม่พอใจเพราะยากจนไม่มีใครช่วยประกอบอาชีพ วันหนึ่งนางเหนื่อยกลับไปพระยายมได้นำวิญญาณของนางไปนรก แต่ผลบุญของเณรสุบินช่วยนางได้ พระยายมจึงต้องนำวิญญาณมาคืนร่าง นางจำความได้จึงเล่าให้เณรสุบินฟัง เณรเทศน์โปรดมารดาในที่สดนางจึงบวชเป็นชี ทราบเรื่องถึงพระเจ้ากรุงสวตตีและชาวบ้านทุกคนจึงพากันเข้าวัดทำบุญ ครั้นโตขึ้นพระเจ้ากรุงสวตตีจึงบวชพระให้เณรสุบิน ด้วยอานิสงสน์สามารถช่วยพ่อซึ่งตกนรกได้ไปเสวยสุขในสวรรค์ได้ ส่วนแม่ซึ่งผู้เป็นมารดา ก็ไปสู่สวรรค์เช่นกัน

การที่โครงเรื่องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอยู่ในครอบครัว และตัวเอกของเรื่องเป็นเด็ก ซึ่งสามารถสร้างคุณงามความดีจนช่วยพ่อแม่ได้ อันเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กในสังคมสมัยโบราณ ฉะนั้นเด็กนักเรียนจึงชอบและอยากเลียนแบบประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเด็กนักเรียนสามารถเข้าถึงเรื่องราวและเข้าใจเนื้อหาต่าง ๆ ได้โดยไม่ยากนัก ฉะนั้นเรื่องสุบินทกุมารจึงเป็นเรื่องที่เหมาะสมสำหรับผู้อ่านวัยเด็กอย่างยิ่ง

2) **บทประณามพจน์ (ไหว้ครู)** การไหว้ครูในหนังสือสุบินทกุมารนั้น ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าแต่งขึ้นเพื่อให้เด็กอ่าน และไม่มีส่วนใดที่จะกล่าวถึงเด็ก แต่ได้บอกไว้ว่าจะแต่งนิยายตามสติปัญญา ฉะนั้นจึงเชื่อได้ว่าวัตถุประสงค์เดิมของผู้แต่งนั้น แต่งขึ้นมาเพื่อเป็นนิทานนิยายอันเกี่ยวเนื่องด้วยศาสนา แต่ภายหลังผู้อ่านเห็นว่าเหมาะกับเด็ก คือเด็ก ๆ สนใจเพราะมีลีลาจังหวะคล้องจอง และเนื้อเรื่องเหมาะสมดี จึงนำมาเป็นหนังสืออ่านเสริมประสบการณ์ จึงเป็นเหตุให้ต้นฉบับสุบินทกุมารแพร่กระจายอย่างกว้างขวางดังกล่าวแล้ว ขอยกตัวอย่างบทไหว้ครู ดังนี้

○ หัดตั้งตั้งบังคม	ขอประนมขึ้นเหนือเศียร
สับนิ้วข้าคือเทียน	บริสุทฐบูชา
○ วรบาททงจักร	มีลายลักษณ์ทั้งซ้ายขวา
ประเสริฐงามหนักหนา	ยิ่งกว่าเขียนด้วยน้ำทอง
○ ข้าไหว้พระชินศรี	สร้างบารมีมากก่ายกอง
หวังจะไปรดโลกทั้งผอง	ให้พ้นจากมลทินภัย
○ ไหว้พระปฏิภุทธธรรม	อันลึกล้ำพ้นอุปมัย
พระสูตรพระวินัย	พระปรมัตถ์มากเหลือตรา
○ ไหว้พระอริยสงฆ์	อันท่านทรงซึ่งศึกษา
หวังจะไปรดฝูงประชา	ให้อยู่สุขจำเริญผล
○ ไหว้แก้วทั้งสามดวง	อันใหญ่หลวงยอดมงคล
ขอสวัสดิเดชาผล	มีแก่ข้าทุกเพรงาย
○ ไหว้คุณพระอุปฌาย์	ปีติมารดาข้าทั้งหลาย
เมตตาดีว่าให้	ข้านี้ได้ซึ่งธรรมา
○ ไหว้คุณทุกค่าเช่า	อยู่เหนือเกล้าปกเกศา
โพลภัยอันใดมา	ขอให้ไกลอย่าใกล้กราย
○ ขอแคล้วความทุกข์โศก	อุบัติโรคจงเหือดหาย
จักแถลงเรื่องนิยาย	ตามสติปัญญาผู้มีฯ

จะเห็นว่าผู้ประพันธ์มิได้ชี้ให้เห็นใจได้ว่าจะประพันธ์ขึ้นเพื่อให้เด็กอ่าน แต่ท่านประพันธ์ขึ้นเพื่อที่จะให้เป็นธรรมเนียม ตามสติปัญญาของท่าน

3) **สอนหลักธรรม** นอกจากจะดำเนินเรื่องไปตามโครงเรื่องแล้ว ผู้ประพันธ์พยายามสอดแทรกหลักธรรม ซึ่งเป็นธรรมเนียมของการประพันธ์ธรรมเนียม เช่น ได้กล่าวถึงมนุษย์ที่ได้รับวิบากกรรมในนรก เพราะบาปประเวณีผิดศีล ดังนี้

- โลกบาลกล่าวกันว่ามนุษย์ทำกรรม มีองค์ห้าประการ ฆ่าสัตว์ลักทรัพย์ ผิดลูกเมียท่าน มุสาอำพาล กินเหล้าวาริ
- แล้วถ้าจักหยิบ เป็นศีลองค์สืบ หนึ่งรู้จักดี บาปตัวมีสาม บาปปากมีสี่ บาปจิตก็มีทั้งสามประการ
- บาปตัวสามนั้น ก็คือเที่ยวฆ่าฟัน ฟุ้งงูสัตว์สิ้นปราณ เว่ลอดลักลวง ฉกชิงวิ่งทยาน ชูดมือเมียท่าน กอดจูบลูบลำ

- บาบปากมีสี่ คือกล่าววาทิ มุสาโลดำ เจริญหายบช้า บักลัวเกรงกรรม พุดตลกคะนองคำ ส่อเสียดเบียดเขา
- บาบจิตมีสาม ก็ใจหายหายม มุ่งแต่จะเอา ผูกเวรยกโทษ จึงโกรธเปล่าเปล่า ใจจิตโหดเขลา สงสัยศาสนา.....๑

4) **ค่านิยมของสังคมสมัยโบราณ** เป็นความเชื่อของคนไทยซึ่งอิงอยู่กับศาสนาพุทธ ที่ว่าคนเมื่อทำชั่วยวมบาลจะจดชื่อไว้ในแผ่นหนังหมา ถ้าทำดีทำกุศล ยวมบาลจะจดชื่อไว้ในแผ่นทองคำ ค่านิยมดังกล่าว ยังถือกันอย่างมั่นคงในสมัยที่ประพันธ์สุบินทกุมาร ดังนี้

- ศรีทฆมานะ แลเห็นรูปพระ เก้ารั้วเศรัหมอง ปฏิสังขรณ์ ลงรักปิดทอง มีทั้งงานฉลอง ทำการสืบไป
- แผ้วทางสร้างวัด ปลุกที่ปฏิบัติ ทำขึ้นให้ใหม่ สร้างพระเพหาร การเปรียญหอไตร สร้างตุ้ใส่ไว้ อภิศรรคมกักริ
- สร้างพระพุทธรูป พระธาตุสูป ก่อบัวเจดีย์ สร้างกระถางดอกไม้ ถวายพระชินสีห์ สร้างส้วมถวายชี มีทั้งอ่างสง
- สร้างหอรบขัง ธรรมาสน์เตียงตั้ง ฉลุลักบรจง ตัดรูปจระเข้ ศรีทฆารัง ตัดเป็นรูปหงส์ ห้อยไว้ชายคลอง
- สร้างบ่อน้ำผุด ขุดสระปลูกกุฎิ ปลุกบุษย์บัวหลวม สร้างโรง-บังสุกุล ไม้แก่นจันทน์ พูนทางทั้งปวง ให้เดินเพลินใจ
- ยกเสาสะพาน ใสรอดเรียบคาน ให้ทานคนใต้ แล้วปลุกศาลา ให้คนอาศัย ปลุกต้นโพไทร ต้นไม้มีผล
- เหล่านี้ใจบุญ เอาชาดหรรษุณ เขียนชื่อทุกคน ลงแผ่นทองคำ จำฝ่ายกุศล อย่าให้แปลกปน บาบุญมีจณา.....๑

4.3 อภิปรัชญาเรื่องสุบินทกุมาร

จากการศึกษาเนื้อหาในเรื่องสุบินทกุมารแล้ว พบว่าแก่นของเรื่องนั้นมุ่งที่จะให้แนวคิดแก่ผู้อ่านในทางกุศลธรรม ตามหลักการของพุทธศาสนา จึงเห็นว่าเรื่องสุบินทกุมารเป็นวรรณกรรมของชาววัดอย่างแท้จริง คือให้ทัศนะอันกว้างแก่ผู้ใฝ่ในศาสนา ที่จะยึดแนวในการประพฤติปฏิบัติตามกุศลกรรม ฉะนั้นจึงไม่น่าแปลกประหลาดอะไรที่วรรณกรรมเรื่องนี้เจริญรุ่งเรือง และแพร่กระจายอยู่ในกลุ่มชาวบ้านและชาวดึก เด็ก ๆ ที่ใฝ่ใจในการศึกษาจะต้องเล่าเรียนจากสำนักวัดในสมัยโบราณ ครูซึ่งเป็นพระภิกษุจึงนำเรื่องสุบินทกุมารมาเป็นหนังสืออ่านเสริมประสบการณ์ และคงประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง คือเด็ก ๆ ชอบอ่าน มีความพึงใจที่จะอ่านเรื่องนี้ เพราะว่า

- 1) แต่งเป็นกลอนสวด มีลีลาจังหวะคล้องจองสั้น ๆ เหมือนกับกลอนประกอบการเล่นของเด็ก ๆ เช่น จำจิ้มมะเขือเปราะ หรือ รี่ข้าวสาร หรือ แมงมุมเอ๋ย ขยุ้มหลังคา เป็นต้น
 - 2) ตัวเอกของเรื่องคือ สุนันทกุมาร เป็นเด็กและมีใจใฝ่ศาสนาอย่างมั่นคง เป็นวีรบุรุษในดวงใจของเด็ก ๆ ที่อ่านหนังสือ อันเป็นสิ่งเร้าความสนใจแก่เด็กนักเรียนที่อ่านอีกด้วย
 - 3) ตัวละครส่วนใหญ่เป็นบุคคลในครอบครัว ซึ่งเด็กนักเรียนที่อ่านย่อมมีจินตนาการ และมีความรับรู้ในเรื่องราวได้ดี
 - 4) สอดแทรกหลักธรรม ซึ่งชาวบ้านชาววัดฟังใจที่จะสอนสั่งกุลบุตรกุลธิดาของตนเองอยู่แล้ว จึงมีความพึงใจที่จะให้บุตรหลานของตนได้ศึกษา
- ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าหนังสือสุนันทกุมาร ไม่เพียงแต่เป็นธรรมนิยาย แต่ยังเหมาะสมกับความสนใจของเด็ก ๆ ได้ดี และเร้าใจให้เด็ก ๆ สร้างวีรบุรุษประจำใจของตนในทางดี ทางกุศลตามโลกทรรศน์ของคนไทยในสมัยก่อน ทั้งที่เป็นชาวเมือง ชาวบ้านและชาววัด.

5. ประถมมาลา

หนังสือประถมมาลาเป็นหนังสือแบบเรียนสำคัญเล่มหนึ่งในสมัยกรุงเทพฯ ตอนต้น และเชื่อกันว่าเริ่มใช้กันในสมัยรัชกาลที่ 3 หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย ผู้ประพันธ์หนังสือประถมมาลานั้นกล่าวกันว่าพระภิกษุ มีนามว่า “ผิ่ง” หรือ “ฟิ่ง” และได้ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่พระเทพโมลี วัดราชบูรณะ พระเทพโมลีองค์นี้ได้มีส่วนร่วม แต่งจารึกวัดเชตุพนสมัย ร. 3 ซึ่งให้เห็นว่าท่านคงเป็นกวีสำคัญองค์หนึ่งทางฝ่ายสงฆ์ในสมัยนั้น ดังมีหลักฐานอยู่ในคำนำของกรมศิลปากร ว่า .

“ผู้แต่งหนังสือ ประถมมาลานั้นนั้น กล่าวกันว่าเป็นพระภิกษุ มีนามเดิมว่าผิ่ง หรือ ฟิ่ง ดำรงสมณศักดิ์ที่พระเทพโมฬี สถิต ณ วัดราชบูรณะ จึงเข้าใจว่าได้แต่งขึ้นสมัยรัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์ เพราะปรากฏชื่อพระเทพโมฬีในบรรดากวีฝ่ายสมณะ 11 รูปผู้แต่งจารึกวัดเชตุพนฯ คราวปฏิสังขรณ์วัดนั้นเป็นการใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ดังปรากฏในรายบอกรื่อง (ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ เล่ม 2 หน้า 78-79) ว่า “เสนอสมญาปรากฏ ผู้นิพนธ์พจน์เรข เลขจารึกศิลาข้างกณาสมณะ สมเด็จพระสังฆราช ปีนปราชญ์ทั่วทิศ กรมมุขิตบรรพชา พระพุทธโฆษาพรหมมุนี เทพโมฬีอริยวงศ์.....นับสิริสงฆ์โดยเสด็จ สิบเอ็ดร่วมรจนา⁽⁸⁾ แต่บทประพันธ์ที่จารึกในวัดพระเชตุพนฯ นั้น ปรากฏนามท่าน (พระเทพโมฬี) เพียงแห่งเดียว ฉะนั้นจึงน่าจะคิดไปได้ว่าท่านเป็นผู้ช่วยสมเด็จพระปรมาณูชิตฯ เพราะปรากฏในรายบอกรื่องตอนต่อมา

(8) กรมศิลปากร, “คำนำหนังสือประถมมาลา”, ประถม ก.ก., ประถม ก.ก.หัดอ่าน, ปฐมมาลา อักษรนิติแบบเรียนหนังสือไทย, (ศิลปาบรรณาการ, 2513) หน้า 101.

ว่า “โคลงกลบทรองตรี พระราชดำริหลายชนิด กรมขุนชิตชาญกระวี พระเทพโมฬีสงฆ์สอง
จำนองพจน์รณา”(๑)

แต่อย่างไรก็ตามการที่ท่านได้ประพันธ์เรื่องประดุมมาลานี้ แสดงว่าเป็นผู้ชำนาญใน
เชิงกวีอย่างยิ่ง เพราะการที่จะเรียบเรียงแบบเรียนที่กล่าวถึงกฎเกณฑ์ทางด้านอักษรวิธีนี้ น่า
จะเรียบเรียงแบบความเรียงอธิบาย แต่ด้วยท่านถนัดในเชิงกวีจึงได้ประพันธ์เป็น กาพย์ หรือ
เรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากลอนสวด และจากการดำเนินเรื่องได้ตามลำดับความยากง่าย อธิบายได้
กระชับใจความเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าท่านเป็นกวีที่มีความชำนาญมาก จนได้รับความไว้วางใจ
จากสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกฯ ร่วมกันประพันธ์คำจารึกวัดเซตุพน ซึ่งถือว่าต้องเป็นผู้ที่สมเด็จพระ
ปฐมบรมมหาชนกฯ เชื่อถือและยอมรับความสามารถ

5.1 ธรรมเนียมการประพันธ์

หนังสือประดุมมาลาประพันธ์เป็นบทร้อยกรองตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ส่วนใหญ่จะดำเนิน
ด้วยกาพย์ (ยานี ฌบง และสุรางคนางค์) ที่เรียกว่ากลอนสวด แต่ก็มีหลายตอนที่เขียนเป็นโคลง
และฉันท โดยเฉพาะในส่วนที่อธิบายเรื่องฉันทลักษณ์ เนื้อหาโดยทั่วไปเน้นกฎเกณฑ์ของ
อักษรวิธีหลักการเขียนการอ่านคำไทย หลักไวยากรณ์ภาษาบาลี และหลักการแต่งคำประพันธ์
ไทย ซึ่งเนื้อหาทั้งหมดนั้นผู้ประพันธ์ได้อธิบายโดยใช้คำประพันธ์ ไม่อธิบายแบบความเรียง
ทั่วไป

ฉะนั้น ธรรมเนียมการประพันธ์จึงต่างไปจากแบบเรียนเล่มอื่น ๆ ที่นิยมอธิบายกฎเกณฑ์
ด้วยความเรียงร้อยแก้ว แต่ท่านเขียนเป็นร้อยกรองอธิบายกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางภาษาและ
อักษรวิธี นอกจากนี้ท่านยังสอดแทรกคำสอนเด็กอยู่เป็นตอน ๆ ไปด้วย จึงเห็นได้ว่ากวีผู้ประพันธ์
มีความสันทัดในเชิงกวีนิพนธ์อย่างมาก ที่สามารถอธิบายให้เด็กเข้าใจได้จากคำประพันธ์ ดัง
ปรากฏอยู่ในคำนำของกรมศิลปากรว่า “.....ทั้ง ๆ ที่แต่งเป็นแบบเรียนซึ่งนับว่าเป็นหนังสือ
ชนิดตำรา ผู้แต่งต้องหาโวหารและถ้อยคำอันจะพึงนำมาใช้ได้อย่างจำกัด เช่นคำกลอนตอนแม่
ก.กา ต้องใช้คำในจำพวก ก กา หรือในแม่ กน ก็ต้องหาคำมาใช้ได้แต่ในแม่กน แม่ ก กา เป็นต้น
แม้กระนั้นก็ยังแต่งกลอน (กาพย์) ได้ไพเราะส่งความเด่นชัดดีตลอด นับว่าท่านเป็นกวีที่
สำคัญผู้หนึ่ง เสียดยแต่เวลานี้ยังมีสามารถทราบประวัติอะไรอื่นของท่านผู้ประพันธ์ยิ่งไปกว่านี้ได้
ว่าโดยเฉพาะหนังสือประดุมมาลานี้เล่าก็เข้าใจว่าน่าจะได้อำนวยความรู้แก่กุลบุตรในสมัยนั้น

(๑) เรื่องเดียวกัน, หน้า 101, อ้างถึงประชุมจารึกวัดเซตุพน เล่ม 2.

รูปที่ 15 อธิบายการอ่านเครื่องหมายต่าง ๆ ในหนังสือประถมมาลา.

๓. ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ^{๕๖๗๘๙๐} ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ^{๑๒๓๔๕๖๗๘๙๐} ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ^{๑๒๓๔๕๖๗๘๙๐} ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐

อ่านว่า ๐ ฟันทุ่อกโทตรี จัดาวาที เป็นที่สำคัญ ไม่มลายไม้ม้วน ไครครวญไฝฝน
 ฟันหนุฟองมัน วิสรขณีย์ ฟองมันอยู่ต้น ฟันหนุอยู่บน อนุสนธิสารศรี
 เขียนสันระนะนั้น คือวิสรขณีย์ ถ้วนข้อคดี วิธสนใจ ๐ อ่านว่าตาดู
 ถ้าไม่ได้ดู มีอยู่คำใด ให้อ่านคำนั้น กระชั้นพถัมบัว จะเขียนคำใจ พอให้ดูรา

○ รุสมัยบ่ให้ว่า
ปรีดีมีใจคอ

พอเพลเข้ามาค้อ
ไม่ย้อท้อคุษฎี.....๗

2) แม่งน อธิบายตัวสะกดแม่ กน (ณ ร ล พ และ ณ) และเครื่องหมายต่าง ๆ ดังนี้

○ ฟินธุ์ ' ' ' ' ' วาที เป็นทีสำคัญ ไ

ใคร่ครวญไฝ่ฝืน " ○ ะ (11)

○ ○ อยู่ต้น " อยู่บน อนุสนธิ์สารศรี เจียนสิ้นระยะนั้น
คือวิสัยชนึ่ ล้วนข้อคดี วิธีสนใจ

○ อ่านว่าตาดู ถ้าไม้ " มีอยู่คำใด ให้อ่านคำนั้น
กระชั้นนับไไว้ จะเจียนคำใจ พอให้ดูรา

○ เหมือนคำว่าเห็น แลคำว่าเป็น ว่าเข็นนั้น
ควรใส่ไม้้นั้น กระชั้นวาจา แม้นไม่มีมา อ่านว่าซ้ำที

○ " นี้ไซริ์ ถ้าท่านเจียนไว้ ทีใดก็ดี ท่านว่าอย่าอ่าน
สรรพสารบาญชี คำควรล้วนดี มีใจจินดา

○ เจียนไว้ให้เห็น แต่พอให้เป็น คำสอนกลอนมา
ถ้าใครใครรู้ ให้ดูสตรา เพียรลคั่นหา จินดามณี.....๗

(ให้ดูต้นฉบับลายมือรูปที่ 15 จะพบว่าเจียนต่างไปจากปัจจุบันมาก เช่น พอ เจียน ก)

3) แม่งก อธิบายตัวอย่างแม่งก โดยเจียนเป็นคำสั่งสอนให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และ
อธิบายเรื่องไตรยางศ์ พร้อมทั้งผันเสียงวรรณยุกต์และการผันเสียง หน้า ตัวอย่าง

○ แต่ ก. จน ฮ.จงจำ 44 คำ
แจ้งทำวิธีที่ทาง

○ แบ่งบันป็นเป็นไตรยางศ์ ก้อสูงต่ำกลาง
จะวางไว้ลงจงฟัง

○ ข ฃ ฉ ชู ถ ทัง ๘ ๘ ท่านหวัง
สอนสั่งว่าสูงสำเนียง

○ ส ศ ษ ทัง ห ต่อเรียน 11 สำเนียง
นี้เสียงก็สูงเหมือนกัน.....๗

(อ่านต่อในรูปที่ 16)

(11) อ่านว่า "ฟินธุ์ เอกโทตรี จัตวาว่าที เป็นทีสำคัญ ไ้ม้หลายไ้ม้มีวน ใคร่ครวญไฝ่ฝืน เป็นหนุ่ของมัน วิสสรชนี

○ ฟองมันอยู่ต้น ฟินหนุ่อยู่บน อนุสนธิ์สารศรี....."

(ดูภาพต้นฉบับลายมือรูปที่ 16 เป็นเนื้อความต่อจากตัวอย่างข้างต้นนี้ ให้สังเกตการเขียนระดับสูงต่ำตามระดับเสียงด้วย เช่น รูปหางโค, รูปงาญชร)

4) แม่ กก กค กข อธิบายตัวสะกดแม่ กก แม่ กค แม่ กข ว่าใช้พยัญชนะตัวใดได้บ้างและยกตัวอย่างคำที่ใช้ตัวสะกดแม่ต่าง ๆ เหล่านั้นเพื่อให้เป็นตัวอย่าง เช่น อธิบายตัวสะกดแม่ กข ดังนี้

- กลับว่าปรารภ ขนอบขนบ แม่กขนี้มา บ ป สะกดแบบบทัญญา สำหรับสารา สืบมาแต่บรรพ์
- พ ก สองศัพท์ บทแบบฉบับ บังคับเสกสรร สะกดแทน บ ก็ได้เหมือนกัน แบบเบื่องเบ่งป็น เร่งหมั่นสอบสวน
- मात्रแม่แทนได้ เขียนจารชุปใช้ จึงให้ใคร่กรวญ ลิจิตสารศรีชอบที่สมควร เขบ็ญขบวน ถี่ถ้วนสาทร
- ศัพท์ว่าปรารภ เทพให้ไตรภพ ทานพนิกร มิตรภาพอาภัพเสพทรัพย์กายภักกลอน สิ้นธพ้อสตร รอดูราพันธ์พินา
- มโหโรสพ มหรรณพ อพยพวาจา ลุลาภหลงโลก
ชาติอุโฆษสารา นกคตลเวหา อาศรพศุกร.....ฯ

5) แม่กม ในแม่กมนี้ได้อธิบายการใช้พยัญชนะหัน (รร, งง, นน) แทนไม้พัด หรือไม้หันอากาศ การใช้หนักหิต และไม้ม้วนไม้มลาย ตัวอย่างดังนี้

- การใช้หนักหิต

○ อนึ่งหนักหิต	หมุ่มบัณฑิตลิจิตใจ
เปลี่ยนแปลงแทน ม ได้	เช่นมีใช้อย่างงน
○ คือคำว่าประชู่	และ ชู่ นู พระชู่ พล
หนักหิตสถิตบน	ให้พึงยลเยียงอย่างมี.....ฯ

- การใช้พยัญชนะหัน

○ แต่งนามตามสำเนียง	หากร้องเรียกว่า ร.หัน
เขียนคำพอสำคัญ	จงจำมันอย่าเคลื่อนคลา
○ หิริญสุพรรณมี	อรรคนี่แลกรรญา
อนรรตบรรพชา	ขรรคัมรรคากรรดาครรภ
○ โยษจรรพรโรณภาส	สรรรพศาสตร์ไอสวรรย์
สมรรตศรรทชาธรรม	หฤหรรษ์ไม่พึงจำ

○ จะสรรค้ให้สิ้นศัพท์
เลือกตัดลัดแต่งทำ	จะเน้นนับมีมากคำ
ที่ไม่ซ้ำอักษรกัน
○ ง น ก็ใช้ได้
ใช้ต่างไม้ผัดผัน	ใช้จะใช้แต่ ร.หัน
คือ ดั่งนั้นนดั่งนี้นา(ดั่งนั้นดั่งนี้นา)
- การใช้ไม้ม้วน	
○ หนึ่งไซร์หมูไม้ม้วน
จักลอกจำลองสาร	ปราศุประมวลแต่บุราณ
ตามอาจารย์บังคับใจ
○ ใฝ่ใจให้ทานนี้
ใครใคร่แลของโย	นอกในมีแลใหม่ใส
อันใดใซ้อย่าไหลหลง
○ ใส่กลสะใ้ใ้
ใกล้ใบแลใ้จง	ทั้งต่ำได้แลใหญ่ง
ใ้ให้คงคำบังคับ.....ฯ

6) แม่เกย กล่าวสรุปเรื่องราวที่ได้กล่าวมาตอนต้น และให้นักเรียนหมั่นจดจำตัวสะกดทุกแม่ การใช้เครื่องหมายระดับอักษร และคำเป็นคำตาย เป็นต้น ในตอนท้ายแม่เกยได้สอนถึงอักษรรหัสแบบต่างๆ และยกตัวอย่างอักษรเลขดังนี้

- ๑๒ ทั้งคู่ ใช้ต่างอุอู ให้ดูงดี ๓ต่างเอไได้
ใ้ใ้เล่ที่ วิสัญชนิ ถี่ถ้วนการถวิล
- ๕ต่างไม่ผัดไซร์ ๖ต่างไอไอ ๗ใ้เป็นพินธุ์
๘บัญญัติอ้าง ต่างโองงยิน ๙อาตราสิน เสร็จสิ้นสารา
- อักษร ๓ ลข จั๕ ๓๓นก ๓อนก อ ดี ๓กรกรจน๕ สั๕ หรีบกร๕วิ
ที่ มี ปฤ๕ รั ๖วิ ๖ช ๖๕ ๖ส ๖๕ ๓๓บก หสม

อ่านว่า (อักษรเลข จำแนกเอนก อติเรกรจนา สำหรับกระวี ที่มีปริษา รู้ไว้ใ้ว่า ใ้
บำแบกหาม, ใ้ดูรูปต้นฉบับลายมือรูปที่ 17)

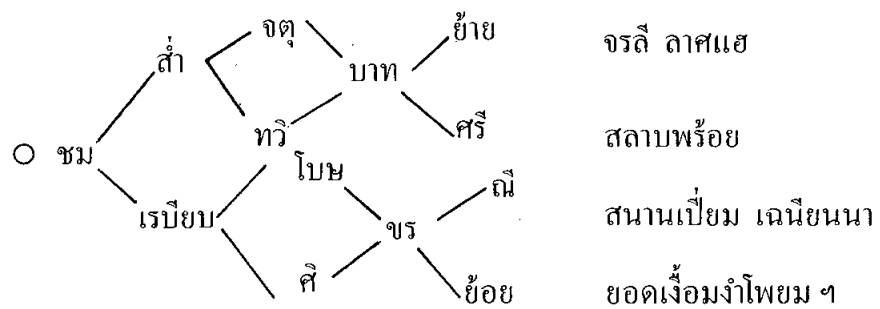
7) อธิบายไวยากรณ์บาลี ในส่วนอธิบายไวยากรณ์บาลีนี้ดำเนินเรื่องเป็นภาพย้งบัง
และยานี อธิบายตั้งแต่พยัญชนะ 33 ตัว สระ 8 เสียง แบ่งสระเป็นเสียงสั้น (รัสสะ) และยาว
(ทีฆะ) ส่วนพยัญชนะได้แบ่งเป็นโฆษะ อโฆษะ และสติล ๓ชนิด คือเสียงก้องไม่ก้อง และเสียง
หนักเสียงเบา บอกฐานกรณ์การเกิดเสียงพยัญชนะทั้ง 5 แห่ง ต่อจากอักษรวิธีดังกล่าวแล้ว
ก็อธิบายการเข้าประโยคตามไวยากรณ์บาลี เช่น วิภัติ ลิงค์ ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตามเป็นการกล่าว
สรุปๆ แบบช่วยความจำ ฉะนั้นนักเรียนต้องเรียนกับครูจนกระจ่างแล้ว จึงใช้หนังสือเล่มนี้

เพื่อช่วยความจำในส่วนที่เป็นไวยากรณ์บาลีนี้ดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็วและย่อ มีเนื้อหาเพียงสั้น ๆ เท่านั้น

8) อธิบายโคลง ในส่วนที่เป็นฉันทลักษณ์นั้นอธิบายโคลงสี่สุภาพอย่างเดียว คำประพันธ์อื่นไม่ได้กล่าวถึง ส่วนตัวอย่างโคลงสี่นั้นได้ยกโคลงกระทู้เป็นตัวอย่าง 3-4 โคลง ไม่ได้อธิบายหรือให้ความละเอียดใด ๆ มากนัก และมีตัวอย่างโคลงกลบทบางโคลง ตัวอย่าง

กระทู้สาม	○ ป่าพึ่งเสือ หมูไม้	มากมุล
	เรือพึ่งพาย พายุร	ยาตราเต้า
	นายพึ่งบ่าว บริบูรณ์	บริวารแฮ
	เจ้าพึ่งข้า คำเช่า	ช่วยสิ้นเสริงานฯ

กลบทกนำฝูง

อ่านว่า	○ ชมสำจตุบาทย้าย	จรลี ลาศแฮ
	ชมสำทวิบาทศรี	สลาบพร้อย
	ชมเรียบโษษจรณี	สนามเปี่ยม เฉนิยหนา
	ชมเรียบคีจรช้อย	ยอดเง้อมงำโพยม ฯ

อักษรล้วน	○ โมงโมกมะม่วงไม้	มูกมัน
	จากจิกแจจวงจันท์	จั้งจ้อ
	โหมหินหึ่งหายหัน	เหียงหาด
	คุยเคี่ยมคำคุณค้อ	คึดเค้าแควง ฯ

ขนบการทำให้ใจ ◦ กำลังสำนึกใจ จะเสียสมาธิไป จะใช้ให้ตั้งตัวเป็น
 ◦ เขาทางข้างเหนือ กำลังที่เกี่ยว มีเสียงก้องกังวณ ◦ เขย่าบด
ประหม่น หม่นดำฝน ไต่หนอนเส็งงากี้ ◦ กำลังกักสงฆ์ วิสันชะงี้
ขยี้กัทางมณฑ ◦ หมักของทหม่น กำลังงัก ที่กำให้ตั้งงากี้
 ◦ หมิ่นจนวสันตสี ถึงหมย หย่งนี้กันดำขาน ◦ กำลังกักหย่างประ
มณ กนเกาประการ เขียนขานให้ตั้งกัก ◦ พินให้วิการณได้กัก จะเขาหน้า
เช่นทักขก้องวัก ◦ ดวเวไม่ ข-หมิ่นช้อกิมก สูญญาทงสงพรองมี
 ◦ กำลังเดวักัง งนากัก ให้ตั้งงก้องกนการ ◦ กักขบแต่คณบแต่กนถว

ทวารตรีงประดับ

○ จานงเร่งตั้ง	ใจจำ
ไว้ แต่งายบ่ง	เงื่อนไว้
ใส่ โสตอตุส่าห์ทำ	ใจใส่
ใจ ตรีกนีกตรองให้	หากแจ้งจริงใจ ๆ

5.3 อภิปรายหนังสือประถมมาลา

ตามที่ได้อธิบายรายละเอียดในเนื้อหาของหนังสือประถมมาลาแล้ว จะเห็นได้ว่ากวีผู้ประพันธ์ให้ความสำคัญทางด้านกฎเกณฑ์ของอักขรวิธีมาก และเป็นเนื้อหาเชิงสรุปประเด็นสำคัญ ฉะนั้นจึงสันนิษฐานว่ากวีนี้ได้มีเจตนาที่จะแต่งหนังสือประถมมาลาให้เป็นแบบเรียนอย่างเอกเทศ กล่าวคือต้องการให้หนังสือนี้เป็นสรุปเนื้อหาช่วยความจำ นั่นคือนักเรียนจะต้องเรียนจากหนังสืออื่น ๆ ก่อนแล้ว เช่น หนังสือประถม ก.กา หรือหนังสือจินดามณี ครั้นเมื่อพออ่านออกเขียนได้แล้วจึงมาอ่านหนังสือประถมมาลา เพื่อทบทวนและทำความเข้าใจกับกฎเกณฑ์ทางด้านอักขรวิธี โดยวิธีที่ค่อนข้างง่ายสำหรับเด็กสมัยนั้น ๆ เพราะว่าวิธีการเรียบเรียงเนื้อหาสอดคล้องกับหนังสือแบบเรียนอื่น ๆ ในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังช่วยการจำแก่เด็กได้มาก เพราะว่าเป็นกลอนสวด ซึ่งมีลีลาจังหวะเหมาะแก่การท่องจำ ถึงแม้ว่าในหนังสือประถมมาลาจะไม่ได้นำรายละเอียดและแบบฝึกหัดก็ตาม แต่เห็นว่าเด็กนักเรียนอาจจะเลือกศึกษารายละเอียดอื่น ๆ จากแบบเรียนเล่มอื่น และมาทบทวนความจำในหนังสือเล่มนี้ ดังจะเห็นได้จาก “เรื่องไม้ม่วง” ในปัจจุบันครูยังนิยมนำมาให้เด็กในชั้นท่องจำกันอยู่ เพราะเป็นการยกตัวอย่างที่กะทัดรัด ได้เนื้อความ ฉะนั้นจึงน่าจะสรุปได้ว่าหนังสือประถมมาลาเป็นหนังสือกฎเกณฑ์อักขรวิธี (หลักการเขียนการอ่าน) ภาษาไทยที่แต่งเป็นกลอนสวดทั้งเล่ม (มีโคลงอยู่ตอนอธิบายเรื่องฉันทลักษณ์)

6. ประถมจินดามณีเล่ม 2

หนังสือแบบเรียนที่นิยมใช้กันมากในสมัยกรุงเทพฯ ตอนต้น คือจินดามณี ฉบับพระโหราธิบดี ภายหลังเมื่อกรมหลวงวงศาธิราชสนิท นิพนธ์แบบเรียนขึ้นมาอีกเล่มหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. 2392 (ร. 3) ตั้งชื่อว่า “จินดามณี” ฉะนั้นจึงเรียกจินดามณีฉบับอยุธยาว่า “ประถมจินดามณีเล่ม 1” และเรียกเล่มที่แต่งใหม่ว่า “ประถมจินดามณี เล่ม 2”

ฉะนั้นหนังสือประถมจินดามณีเล่ม 1 จึงดีไม่กล่าวอีก (ให้ดูในบทที่ 3) ส่วนประถมจินดามณีเล่ม 2 นั้น เป็นการแต่งเลียนแบบจินดามณีฉบับพระโหราธิบดี และแก้ไขให้ง่ายขึ้น เนื้อหาเน้นเฉพาะเรื่องอักขรวิธี (แจกลูก ตัวสะกด ไตรยางศ์ ผันเสียงวรรณยุกต์) ส่วนเรื่องฉันทลักษณ์

กล่าวถึงเล็กน้อยเฉพาะเรื่องโคลงสี่ ฉะนั้นจึงเห็นว่าหนังสือประถมจินตคณิต เล่ม 2 นี้ ก็คือ การแจกรายละเอียดในตอนอักษรวิธีของหนังสือจินตคณิตฉบับพระโหราธิบดี นั่นเอง เพื่อสะดวกในการเรียนรู้สำหรับเด็ก ๆ และสะดวกแก่ผู้สอนไม่ต้องแสวงหาแบบฝึกหัดอ่านมาเพิ่มเติม ประถมจินตคณิตเล่ม 2 นี้ได้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2413 (ร.5 ตอนต้นรัชกาล) พิมพ์รวมอยู่ที่ท้ายเล่มหนังสือจินตคณิตฉบับพิมพ์ของหมอสมิท บางกอแหลม⁽¹²⁾

6.1 วิธีการเรียบเรียง

การเรียบเรียงนั้นใช้วิธีอธิบายเป็นความเรียงส่วนใหญ่ มีภาพแทรกอยู่บางส่วนคือ ตอนอธิบายเรื่องตัวสะกด และ ไตรยางศ์อย่างสรุป ในส่วนที่เป็นฉันทลักษณ์นั้นอธิบายเล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นโคลงตัวอย่าง

การดำเนินเนื้อเรื่องเลียนแบบหนังสือแบบเรียนอื่น ๆ กล่าวคือ เริ่มต้นไหว้ครูด้วย ฉันทลักษณ์สั้นติดกล ต่อไปแจกถูกรวมทั้งอักษรกล่าในแม่ ก.กา กก กง กค กน กบ กม และเกย และผันอักษรทุกตัวตามไตรยางศ์ อักษรกลางแสดงการผัน 5 เสียง (สามัญ เอก โท ตรี จัตวา) ถ้าอักษรสูง และ ต่ำ ผัน เอก และ โท (สามเสียง) ส่วนการใช้ ศ ษ ส และไม้ยมายไม้้วน สรุปหลักเกณฑ์เขียนเป็นภาพ ตอนท้ายเป็นการแต่งคำประพันธ์ มีตัวอย่างโคลง ร่าย และการแต่งโคลงกระทู้

6.2 วิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือประถมจินตคณิต

ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าหนังสือประถมจินตคณิตเล่ม 2 นี้ประพันธ์ตามแบบหนังสือแบบเรียนอื่น ๆ ฉะนั้นการดำเนินเนื้อหาจึงไม่แตกต่างกัน เพียงปรับปรุงแก้ไขให้กะทัดรัด และสะดวกแก่การใช้สอนเด็กเริ่มเรียน เช่น

1) การแจกลูกตัวสะกด ใช้วิธีเดียวกับประถม ก.กา ดังยกตัวอย่างไว้ในเรื่องประถม ก.กา ตอนต้นแล้ว คือแจกตัวสะกดทุกแม่ กับพยัญชนะทุกตัวทั้ง 44 ตัว

2) ไตรยางศ์และการผันเสียงวรรณยุกต์ เช่นเดียวกับประถม ก.กา แต่เพิ่มรายละเอียดในการผันอักษรกล่าและการผันอักษร นำ (ห. และ อ.นำ) มากขึ้น ซึ่งในการผันอักษรกล่านี้ ในหนังสือประถม ก.กา กล่าวไว้ย่อ ๆ เท่านั้น

3) สรุปหลักเกณฑ์ ในส่วนที่สรุปหลักเกณฑ์ใช้วิธีการเดียวกับหนังสือประถมมาลา คือ อธิบายด้วยภาพย่อ ๆ เพื่อเป็นการช่วยความจำ หลักเกณฑ์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางด้าน

(12) ธนิต อยู่โพธิ์, “บันทึกเรื่องหนังสือจินตคณิต”, *จินตคณิตเล่ม 1-2*, (ศิลปาบรรณาการ, 2513), หน้า 137.

อักษรวิเศษเช่นเดียวกันคือ นักเรียนได้ฝึกหัดอ่านตามแม่สะกดจนจำตัวได้ดีแล้ว ก็ให้อ่านกฎเกณฑ์เป็นการอธิบายเหตุผลและข้อควรจำอีกครั้งหนึ่ง ดังตัวอย่าง

– **ผันวรรณยุกต์**

○ อักษรทั้งสามหมู่
สูงต่ำผันพาที	กำหนดรู้ซึ่งวจี
สามเสียงสำเนียงหัน
○ หมู่กลางนั้นผันห้า
กอบกับประดับกัน	เพราะจัดว่าไม้ตรีอัน
จึงแบ่งปัญจะบรรพการ
○ เหตุแห่งอักษรสูง
จึงผันคำไชฆาน	จะนำจูงฤาควรรการ
ถึงห้าเสียงสำเนียงหลาย
○ ประการหนึ่งอักษรกลาง
ไม้ตรีประดับกลาย	บรรดาอ้างว่าคำตาย
สำเนียงแปลกประหลาดกรรม
○ เหมือนคำว่า โต๊ะ ก็ก
ควรรใส่ไม้ตรีผัน	เป็นต้นยกเลบบงบรรพ
ศัพท์ซ้อนด้วยวาที
○ สูงต่ำสองหมู่ไชไร
เหตุสองอักษรมี	ฤาอาจใช้ซึ่งไม้ตรี
ผูกกันถึงโดยบรรพราย
○ อนึ่งอักษรสูง
กลับสูงสำเนียงภิปราย	จะจูงนำตัวต่ำกลาย
ก็ได้ดังจินดาประสงค์
○ จึงห้ามมิให้เอา
อักษรสูงต่ำคง	ไม้ตรีเข้าประทับลง
ทั้งคำเป็นและคำตาย.... ๑.

– **ใช้นิกหิต**

○ เหตุใช้นิกหิต
ต่างต่างก็มีปรา-	จจิตรแทนในวาจา
กฎชอบประกอบสาร
○ เฉกคำว่า จุ๋ จุ๋
เป็น ง ปน ม สมาน	และ ชุ๋ นุ๋ ลำนำฆาน
สะกด กง สะกด กม
- (หมายความว่า นิกหิต ใช้เป็น ง และ ม สะกด เช่น จุง กุง และจุมนุ้ม)

– **ตัวสะกดแม่ กก กค กบ**

○ ตัวสะกดหมู่กคหลาย
ภู ภู จู๋ ทา นุกรม | บรรยายบัณรศผสม
ทั้ง ฅม ถ้วนประมวญละบอง |
|--|---|

○ ใหญ่ น้อย อี ก จ ช	แกลสาม ส. ลิ่น ทั้งผอง
ฅณาอเนกนอง	กำหนดนับสิบห้าประมาณ
○ สะกต กก คือ ก ข	ทั้ง ค ต ฅม โฉหาร
ขานครบห้าอักษรดาด	ประดับเพิ่มเติมหลัง
○ สะกต กบ คือ บ ป	กับ พ ภ ประกอบทั้ง
สี่ถ้วนประมวญยัง	อีกเกย เฉลยปน.... ๙.

4) การแต่งคำประพันธ์

อธิบายเป็นความเรียงถึงข้อควรระวัง เช่นการฟัด (สัมผัส) เอก โท ให้ยึดตามแบบแผนให้ถูกต้องตามโบราณคดี เป็นต้น และขึ้นต้นด้วยร่ายกล่าวชมกวีสมัยอดีต ผู้สร้างสรรค์ผลงานไว้ควรแก่การสรรเสริญ ต่อจากนั้นแสดงผังของโคลงสี่สุภาพ และยกตัวอย่างโคลงสี่หลายโคลงติดต่อกัน มีใจความชมเมือง (กรุงเทพฯ) ปราสาทสวยงาม ร่ำรวยสมบัติ ข้าราชการพาร ทหารอาวูร ชมวัด พระแก้วมรกต พระภิกษุจริยวัตรงาม ขอพระเกียรติยศที่พระอนุชาศาสนารุ่งเรือง และทรงห่วงใยในราชโอรสในเชิงวิทยาการ จึงทำให้ต้องแต่งหนังสือฉบับนี้ขึ้นมาใน จ.ศ. 1211 (พ.ศ.2392) ปลายรัชสมัย ร.3 กล่าวชื่อผู้ประพันธ์ และบอกว่าเป็นลูกศิษย์กรมพระปรมาภิไธยฯ ตอนท้ายสุดแต่งเป็นโคลงกระทู้สอน ในส่วนคำสั่งสอนแต่งคำประพันธ์ไม่มีส่วนที่เด่นมาก จึงไม่ยกตัวอย่าง.

6.3 อภิปรายหนังสือประอมจินตามณี

หนังสือประอมจินตามณีฉบับนี้ (เล่ม 2) กรมหลวงวงศาธิราชสนิทแต่งขึ้นมาเพื่อใช้เป็นแบบเรียนสำหรับสอนพระราชโอรส ของ ร.3 ซึ่งปรากฏอยู่ในโคลงตอนท้ายเล่มว่า ในปี พ.ศ. 2392 ตอนปลายรัชสมัย ร.3 พระองค์ทรงปรารภว่าพระเจ้าลูกยาเธอชั้นเล็ก ๆ มีพระราชประสงค์ให้ศึกษาวิทยาการ ซึ่งเป็นปัจจัยให้ท่านแต่งหนังสือเล่มนี้ ฉะนั้นในการแต่งหนังสือเล่มนี้กรมหลวงวงศาธิราชสนิทก็พยายามปรับปรุงแบบเรียนที่มีอยู่แล้วสมัยนั้น ให้กะทัดรัดและง่ายขึ้น เพื่อสะดวกในการศึกษาของเด็ก ๆ ที่ต้องใช้ตำราแบบเรียนที่ยาก จนเด็ก ๆ เกิดความเบื่อหน่ายก่อนจะเรียนรู้

แต่อย่างไรก็ตามหนังสือประอมจินตามณีนี้ ก็ไม่มีอะไรที่ก้าวหน้ากว่าหนังสือแบบเรียนอื่น ๆ ที่มีอยู่ในสมัยนั้น ทั้งรูปแบบและเนื้อหา เพียงแต่ให้รายละเอียดในแบบฝึกหัดอ่านมากขึ้น ฉะนั้นจึงสรุปว่าหนังสือประอมจินตามณีนี้ ก็คงยังมีลักษณะเช่นเดียวกับหนังสือแบบเรียนเล่มอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่แล้ว

7. หนังสืออ่านเสริมประสบการณ์อื่น ๆ

ตามที่ได้กล่าวไว้ว่าการอ่านหนังสือแบบเรียนเพียงอย่างเดียวมันไม่ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้แตกฉาน และอ่านหนังสือได้คล่องแคล่ว ฉะนั้นจำเป็นจะต้องอ่านหนังสืออื่น ๆ เป็นการเสริมประสบการณ์และได้ความรู้ แต่ในเบื้องต้นนั้นครูมักจะให้อ่านหนังสือเท่าที่จะหาได้ในสำนักเรียนนั้น ๆ และไม่กำหนดแน่นอน แต่ส่วนใหญ่มักจะเป็นหนังสือวรรณคดี ซึ่งให้ทั้งความบันเทิงใจและเป็นการฝึกฝนการอ่านหนังสือไปด้วย วรรณกรรมที่นิยมมากและเหมาะแก่วัยของเด็กในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น น่าจะได้แก่หนังสือประเภทกลอนสวด เช่น พระไชยสุริยา จันทโครพ (ฉบับกาพย์) สวัสดิวัตน์ (คล้ายเพลงยาวถวายโอวาท แต่เป็นกาพย์) ฯลฯ เป็นต้น ครั้นเมื่อเด็กนักเรียนแตกฉานพอสมควรครูมักจะให้อ่านวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ นอกจากนี้ถ้าเป็นนักเรียนที่ลูกขุนนางนิยมเรียน อาจจะให้อ่านตำราวิชาการเกี่ยวกับหน้าที่ราชการ เช่น กรมศักดิ์หลักชัย (ตำราว่าด้วยการตัดสินคดี และคุณธรรมสำหรับเจ้านาย ฯลฯ) ราชนิติ (ตำราว่าด้วยการปกครองและคุณธรรมสำหรับผู้ปกครอง) ส่วนผู้ที่รักทางด้านกวีนิพนธ์อาจจะเรียนคัมภีร์วุฒโตทัย (ตำราว่าด้วยฉันทลักษณ์) ส่วนผู้ที่รักจะเป็นทหารอาจจะแสวงหาครูสอนตำราพิชัยสงคราม เป็นต้น แต่ตามปกติแล้วตำราวิชาการเหล่านี้จะมีอยู่บางสำนักเท่านั้น และวัดที่มีพระราชกณะผู้ใหญ่ที่แตกฉานหลายสาขาวิชาการดังกล่าวก็หายาก ฉะนั้นการศึกษาของไทยในสมัยโบราณนั้น จึงเป็นลักษณะแสวงหาครู (เท่าที่จะได้) ไม่มีนักเรียนเหมือนปัจจุบัน

ส่วนลูกบุตรที่เป็นลูกชาวบ้านคงไม่ได้มีโอกาสได้เล่าเรียนวิทยากรมากนัก นอกจากอ่านหนังสือได้ก็เพียงพอแล้ว ถ้าเป็นผู้ใคร่วิชาหมักมักจะเรียนภาษาบาลี คาทาอาคม เพราะสำนักเรียนทั่วไปจัดให้ได้เพียงนั้น บางสำนักอาจจะมีตำราแพทย์แผนโบราณอยู่บ้าง ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า วิทยาการของไทยสมัยต้นกรุงเทพฯ นั้น ไม่ได้เปิดกว้างไว้ต้อนรับสาธุศิษย์ เพราะวิทยากรนั้นไม่มีการถ่ายทอดสืบเนื่องต่อ ๆ มามากนัก และไม่มีการศึกษาพัฒนาการ จึงหดหายเรื่อยไป การจัดการศึกษาก็อยู่ในวงจำกัดสำหรับผู้ใฝ่ใจเท่านั้น และไม่มีความจำเป็นในการเรียนรู้หนังสือ

แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาของไทยเริ่มเป็นระบบในสมัยต่อมาอีกเล็กน้อย คือสมัย ร.5 มีชาวตะวันตกเข้ามาประกอบอาชีพในประเทศไทยมากขึ้น การตั้งตัวทางการศึกษามีมากขึ้น ประกอบกับ ร.5 ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาในการพัฒนาประเทศเข้าสู่ระบบสมัยใหม่ประการหนึ่ง กับคนไทยเริ่มนิยมเรียนในโรงเรียนมิชชันของพวกหมอสอนศาสนาคริสต์อีกประการหนึ่ง ปัจจัยทั้งสองเป็นตัวเร่งให้ขยายการศึกษาสู่ประชาชน ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ 4

8. สรุปท้ายบท (สิ่งที่ต้องจำ)

- สมัยกรุงธนบุรีและกรุงเทพฯ ตอนต้น วัดยังเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของประชาชน

ทั่วไป พระภิกษุที่มีความรู้เป็นครูสอนหนังสือแก่กุลบุตรไทย

- สมัย ร.3 ได้สร้างจารีกวดโพธิ์ (วัดเชตุพนวิมลมังคลาราม) เป็นแหล่งวิทยาการเป็นปัจจัยให้วิชาการของไทยแพร่หลายมากขึ้น และไม่จำเป็นจะต้องปิดบังเหมือนสมัยก่อนหน้านี

- โรงเรียนที่เป็นระบบของพวกมิชชันนารี เปิดครั้งแรกปลายรัชสมัย ร.3 แล้วถูกปิดเปิดกิจการใหม่สมัย ร.4

- หนังสือแบบเรียนที่สำคัญสมัยกรุงเทพฯ ตอนต้น ได้แก่ จินตามณี ประถม ก.กา (และ ประถม ก.กา หัดอ่าน) ประถมมาลา สุบินทกุมาร ประถมจินตามณี เล่ม 2

- ประถม ก.กา แต่งขึ้นตอนปลายกรุงศรีอยุธยา และมานิยมมากในสมัย กรุงเทพฯ ตอนต้น

- ประถม ก.กา หัดอ่าน เป็นหนังสืออ่านประกอบ แบบเสริมประสบการณ์คู่กับประถม ก.กา

- ประถม ก.กา เป็นหนังสือแบบเรียนที่ปรับปรุงจากจินตามณีให้ง่ายขึ้น

- ธรรมเนียมการประพันธ์ (ศิลปะการเรียบเรียง) หนังสือประถม ก.กา เริ่มตั้งแต่ง่ายคือ แม่ ก.กา เป็นต้นไป แต่ละแม่สะกดนั้นมีการแทรกบทประพันธ์ประเภทกาพย์เป็นการทบทวนและเป็นแบบฝึกหัด

- หนังสือประถม ก.กา ในตอนท้ายที่กล่าวถึงหลักเกณฑ์ทางด้านอักษรวิชานั้น เข้าใจว่าบางส่วนได้มีการคัดลอกเพิ่มเติมสมัยที่ฝรั่งเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ มากขึ้น และเริ่มสนใจศึกษาภาษาไทย

- ประถม ก.กา มีเรื่องเครื่องหมายวรรคตอนของอังกฤษด้วย

- ประถม ก.กา หัดอ่าน แต่งขึ้นสมัยเดียวกับประถม ก.กา หรือในระยะเวลาใกล้เคียงกัน

- ประถม ก.กา หัดอ่าน แต่งเป็นกาพย์ล้วน ที่เรียกว่า “กลอนสวด”

- ประถม ก.กา หัดอ่านแต่งขึ้นหลังหนังสือกาพย์สุบินทกุมาร เพราะมีการกล่าวถึงเรื่องสุบินทกุมาร

- ประถม ก.กา หัดอ่าน นอกจากจะเป็นหนังสืออ่านเสริมประสบการณ์แล้วยังสอนใจเด็กอีกด้วย คือ สอนจริยธรรม สอนวัตรปฏิบัติต่อพระภิกษุ (ครู) และสอนการทำมาหากินอีกด้วย

- สุบินทกุมาร เป็นหนังสือประเภทกลอนสวด และนิยมนำมาสวดในที่ประชุมชนและสวดฟังคนเดียวในสมัยก่อน

- กาพย์สุบิน แต่งขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย และแพร่หลายมากในสมัยกรุงเทพฯ ตอนต้น

- กาพย์เรื่องสุบิน เหมาะแก่การนำมาให้เด็กอ่านมาก เพราะเป็นกลอนสวดมีจังหวะลีลา

คล้ายกับกลอนประกอบการเล่นของเด็ก ๆ และที่สำคัญมากเพราะตัวเอกของเรื่องเป็นเด็กที่เป็นแบบอย่างที่ดี

- เนื้อเรื่องสุบิน มีส่วนในการปลูกฝังทัศนคติของเด็กให้เชื่อมโยงในพุทธศาสนา
- ประถมมาลา เชื่อกันว่าพระเทพโมลี (ผิ่ง หรือ ฟิ่ง) วัดราชบูรณะ แต่งขึ้นในสมัย ร.3
- วิธีการประพันธ์ประถมมาลา แต่งเป็นกาพย์ตลอดเล่ม เนื้อหากล่าวถึงกฎเกณฑ์ทางด้าน

อักษรวิธีไทย

- ในตอนท้ายของหนังสือประถมมาลา ได้กล่าวถึงวิธีการแต่งคำประพันธ์เล็กน้อย (ฉันทลักษณ์)

- หนังสือประถมจินดามณีเล่ม 2 กรมหลวงวงศาธิราชสนิทแต่งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2392

- ประถมจินดามณีเล่ม 2 แต่งเลียนแบบจินดามณีของพระโหราธิบดี เพียงแต่ปรับปรุงให้ง่ายขึ้น

- เนื้อหาโดยทั่วไปคล้ายคลึงกับหนังสือแบบเรียนอื่นๆ คือประถม ก.กา ประถมมาลา

- หนังสือแบบเรียนที่นิยมใช้มากในสมัยกรุงเทพฯ ตอนต้น คือ จินดามณีฉบับของ

พระโหราธิบดี

- หนังสือแบบเรียนเล่มอื่นๆ ใ้ใช้กันบ้าง แต่ยังถือจินดามณีฉบับพระโหราฯ เป็นหลัก

- เมื่อนักเรียนอ่านหนังสือได้พอควรแล้ว ครูมักจะให้อ่านหนังสืออื่นๆ เพิ่มเติม ส่วนใหญ่

จะเป็นหนังสือที่เกี่ยวข้องด้วยศาสนา ที่เรียกว่า ธรรมนิทาน หรือชาดก

- บางสำนักมีหนังสือวรรณคดีอื่นๆ ก็นำมาให้ลูกศิษย์ฝึกฝนในการอ่าน เช่น สังข์ทอง ไกรทอง มณีพิชัย พระอภัยมณี กาพย์พระไชยสุริยา ฯลฯ

ฯลฯ

หนังสือจดหมายเหตุ

THE BANGKOK RECORDER.

Volume No. 1111
No. 1111

ข่าวจากต่างประเทศ

... (Main body of Thai text, partially illegible) ...

ข่าวจากเมืองไทย

... (Main body of Thai text, partially illegible) ...

บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ เป็นหนังสือพิมพ์เสนอข่าวฉบับแรกที่ เป็นภาษาไทยออกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ คนไทยเรียกว่า “จดหมายเหตุอย่างสั้น” หนังสือพิมพ์บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ออกอยู่ได้ปีเศษ ๆ ก็ต้องล้มเลิกไป

คำภีร์
 ครรภ์ทักซา,แปล
 ยืนเดวมอดอกจากกำภีร์ครรภ์ทัก
 ซาแห่งแพทท์ทวย
 อรเวริกา,
 ...๑๑...
 จาพเจมูแปล, ซอทรอปรคไล

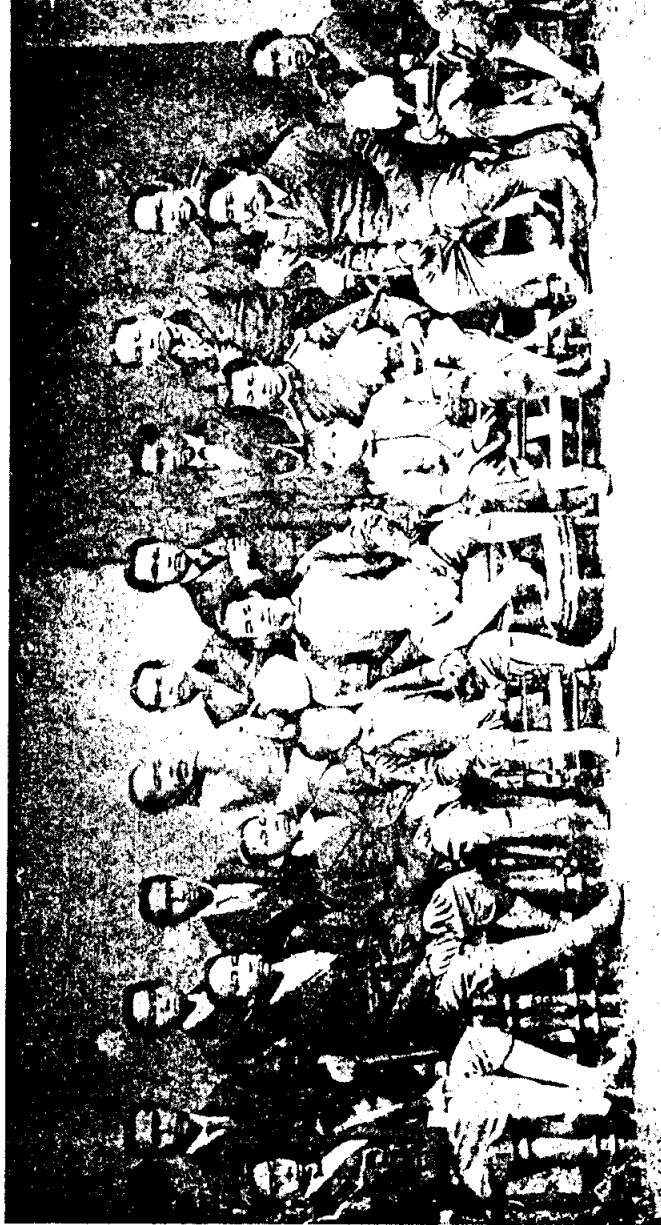

ตัวพิมพ์ไทยที่หล่อในเมืองไทยครั้งแรก
 โดยคณะของหมอบรัดเลย์ เป็นตัวพิมพ์ขนาด
 ๓๒ พอยท์

ศาสนาจารย์ แดน บิช บรัดเลย์ เอ็ม.ดี. หรือที่คนไทยรู้จักในนาม
 ของ “หมอบรัดเลย์” ได้เข้ามาเมืองไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ในคณะ
 อเมริกัน บอร์ด เพื่อการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์
 ได้นำวิทยากรทั้งทางด้าน การศึกษา การแพทย์และการพิมพ์ เข้ามา
 เป็นประโยชน์แก่ประเทศไทย หมอบรัดเลย์ได้ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย
 จนสิ้นชีวิตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖

ในด้านการแพทย์ หมอบรัดเลย์ได้นำเอาวิธีการรักษาโรคการผ่าตัด
 การป้องกันโรคด้วยวิธีทันสมัยเข้ามาแพร่หลายเช่น การปลูกฝีป้องกัน
 ไข้ทรพิษ การฉีควักซันป้องกันหิวเดกโรค

พระบรมรูปในคราวเสด็จประพาสอินเดีย ใน พ.ศ. ๒๔๑๔ (แถวหน้า จากซ้ายไปขวา) คนที่ ๒ เจ้าพระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ (วร บุนนาค) คนที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (แถวบนจากซ้ายไปขวา) คนที่ ๘ พระปรีชาภักการ (สำอาง) คนที่ ๙ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์